

20+4 OLDAL
IFJÚSÁGI MELLÉKLET

Édes Anyanyelvünk

2013. ÁPRILIS

XXXV. ÉVF. 2. SZÁM

A TARTALOMBÓL:

Hegedűs Attila:
Az anyanyelv
megújult lehetőségei

Balázs Géza:
Családi rigmusok

Kemény Gábor:
Szuggesszió [??]

Horváth László:
Narancsos, juhtúrós
és szórendes *történet*

Büky László:
Mi és hogyan *zajlik?*

Dinnyés József:
Monológ daltulajdonos módra

Szabó M. Helga:
Szóalkotási folyamatok
a jelnyelvben

Wacha Imre:
Újabb nyelvészaneckdoták

És: nyelvi tanácsok, játékok,
új szavak, keresztrejtvény
20+4 oldalon

Than Mór:
Honvédtisztek tábortűznél
(1849–50)

É
A

Országos lett A Magyar Nyelv Múzeuma!

Jelentős sikernek értékelhetjük, hogy 2013. január 1-től a széphalmi Magyar Nyelv Múzeuma, amely a sátoraljaújhelyi Kazinczy Múzeum fiiláléja, s eddig a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei múzeumi szervezethez tartozott, az országos múzeumi hálózat átalakulásával nem városi múzeummá, hanem országos múzeummá vált, a Petőfi Irodalmi Múzeum tagintézményeként.

A 2008-ban megvalósult múzeum eredetileg is országos, sőt össznemzeti küldetéssel jött létre, s valóban nincs jobb társa, mint a magyar irodalom. Ráadásul a Petőfi Irodalmi Múzeummal (PIM) már koráb-

ban is szoros volt a kapcsolat, hiszen A Magyar Nyelv Múzeumához tartozik a széphalmi Kazinczy-emlékcsernok és -kert, amely eddig is hazánk leglátogatottabb irodalmi emlékhelyének számított. A másik fontos kapcsolódás pedig maga az Anyanyelvpolók Szövetsége, amelynek csaknem második évtizede a PIM-ben van a székhelye, és számos programot eddig is közösen valósítottak meg irodalmárok, nyelvészek.

Az országos múzeummá válást egy társadalmi kuratórium kezdeményezte **Kováts Dániel** vezetésével **Fehér József**, **Nyíri Péter** és **Balázs Géza** közreműködésével. A javaslat, amely magában foglalta a nyelv-múzeum stratégiáját is, a Széphalom című évkönyv 22. kötetében (2012) olvasható.

A két múzeum munkatársai **E. Csorba Csilla** főigazgató meghívására 2012. december 7-én találkoztak először hivatalosan a PIM-ben, ahol a közeljövő feladatait határozták meg.

A szerkesztőség

Than Mór (1828, Óbecse – 1899, Trieszt) Kalocsán járt gimnáziumba, később Pesten folytatott jogi tanulmányokat, s közben Barabás Miklós növendékeként festeni tanult. A szabadságharc alatt Görgey mellett hadifestő volt. 1851-től Bécsben, 1855-ben Párizsban tanult, 1857-től három évet Rómában töltött, majd az 1860-as évek elején hazatért és műtermet nyitott.

1864-től Lotz Károly mellett a pesti Vigadó falképein dolgozott, s ez időtől kezdve az egyik legelismertebb freskófestő. 1890-től a Magyar Nemzeti Galéria képtárának őre, 1896-ban rövid ideig az Országos Képtár igazgatója volt.

Történeti képein kívül portrékat (Liszt Ferenc, Deák Ferenc), egyházi témájú festményeket (Mater dolorosa, Szent Cecília), életképeket és falfestményeket (Vigadó, az Operaház előcsarnoka stb.) is készített akadémikus stílusban.

TARTALOM

Hegedűs Attila: Az anyanyelv megújult lehetőségei	3
Domokos Klaudia: A nyelvművelésről, másképp ..	4
Balázs Géza: Miért érdekes? Családi rigmusok ..	5
Balog Lajos: Félrevezetések – harmadszor	6
Kemény Gábor: Új szavakat tanulok. <i>Szuggesszió</i> [??]	7
Horváth László: Narancsos, juhtúrós és szőrendes <i>történet</i>	8
Szilvási Csaba: Visszhang	8
Büky László: Mi és hogyan <i>zajlik?</i>	9
Gasparics Gyula: Halpedikúr	9
Holczer József: Figyelmet érdemlő <i>-issim-</i>	10
Dr. Makra Zsigmond: Találkozunk a Fenyőmezei és a Házaló utca sarkán!	10
Dinnyés József: Monológ daltulajdonos módra ..	11
Szabó M. Helga: Szóalkotási folyamatok a jelnyelvben	12
Wacha Imre: Újabb nyelvészaneidoták	13
Bedő J. István: Grétsy László: Nyelvi játékaink nagykönyve	14
Kulcsár István: A nyökögési együttható	15
B. G.: Boldogként a börtönnek érzett társadalomban	16
Hírek, események	17
Pontozó	18
Keresztrejtvény	19
Új szavak, kifejezések (74.)	19
Minya Károly: www.manyszi.hu	20
+ 4 oldal ifjúsági melléklet	I–IV.

ÉDES ANYANYELVÜNK • AZ ANYANYELVÁPOLÓK SZÖVETSÉGÉNEK FOLYÓIRATA

Megjelenik évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben – a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a támogatásával.

Kiadja: az Anyanyelvpolók Szövetsége

Felelős szerkesztő és kiadó: Grétsy László

A szerkesztőség tagjai:

Balázs Géza, Kemény Gábor, Maróti István

A szerkesztőség címe:

1053 Budapest, Károlyi M. u. 16.

Honlap: www.anyanyelvpolo.hu

(vagy: www.anyanyelvpolo.hu)

Villámposta: ea@anyanyelvpolo.hu

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt.

Hírlap Üzletága (Bp. VIII., Orczy tér 1.).

Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőnél.

E-mail: hirlapelofizetes@posta.hu

Fax: 303-3440

Információ, reklamáció: 06 80 444-444

További terjesztők: Magyar Lapterjesztő Rt.
és Könyvtárellátó Kht.

Ára: 250 Ft.

Az Anyanyelvpolók Szövetségének tagjai a lapot a tagdíj fejében illetménylapként kapják.

Tagdíj: 2000 Ft/év, tanulóknak, nyugdíjasoknak: 1500 Ft/év.

Belépési nyilatkozat kérhető:

Anyanyelvpolók Szövetsége,

1053 Budapest, Károlyi M. u. 16.

Tel.: 317-3062, 317-3611/208

Az Édes Anyanyelvünk szerkesztőbizottsága:

Balázs Géza, Bencédy József (a szerkesztő-

bizottság elnöke), Grétsy László,

Heltainé Nagy Erzsébet, Juhász Judit,

Kemény Gábor, Maróti István

Műszaki szerkesztő: Kovács Gyula

Lapunk kiadását

az Emberi Erőforrások
Minisztériuma,

a Nemzeti Kulturális
Alap,

a Consequit
Csoport,

a Magyar Fejlesztési Bank
segíti.

ISSN 0139-0457 (nyomtatott)

ISSN 1588-0311 (online)

Nyomdai előkészítés: Opticult Bt.

Nyomás: mondAT Kft.

Az anyanyelv megújult lehetőségei

2012. október 25-én Rick (Richard) F. Rashid, a Microsoft vezető kutatója egy kínai konferencián különös előadást tartott. Nem a téma volt különleges, hanem a forma: az előadó angol nyelven elmondott, spontán megfogalmazott mondatait a hallgatóság a kínai nyelv mandarin változataként hallotta, mégpedig az előadó hangján. Mindez a következőképpen zajlott: az előadó feje fölött két nagyméretű demonstrációs kivetítőtábla volt. Az egyik az elhangzott szöveg angol átirása volt látható, az írott szöveg a kimondást követően szinte azonnal kiíródott a táblára. Röggvest ezután a másik táblán megjelent a szöveg kínai változata is, majd a közönség mondatonként hallotta kínaiul az előadást. A kimondott angol és a kimondott kínai között általában két másodperc telt el. Nem csoda, hogy a hallgatók minden mondat után lelkesen tapsoltak (bármikor megnézhető: <http://www.youtube.com/watch?v=Nu-nlOqFCKg>). A történetről beszámolt a Magyar Nemzet 2012. november 24-i Magazinja (30), én is ott találkoztam először a hírrel.

Miért fontos ez az esemény édes anyanyelvünk szempontjából?

Kezdjük egy kicsit messzebből. Ismeretes, hogy a Magyar Nyelvatlasz gyűjtői számára fontos volt, hogy a fülük összehangolását is elvégezzék: a különböző alapnyelvi háttérrel rendelkező kutatók ugyanis nem teljesen azonosan ítélték meg a hangokat (vö. Lőrincze Lajos: Az anyaggyűjtés módszere. In: Deme László és Imre Samu szerk.: A magyar nyelvjárások atlaszának elméleti-módszertani kérdései. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975. 169–172). Az alapnyelvi háttér befolyásol: akinek az alapnyelvéből hiányoznak bizonyos realizációk, az nem, vagy csak nehezen, sok gyakorlás után ismeri fel ezeket (így vagyok én a kettőshangzókkal, mivel az anyanyelvjárásomból ezek hiányoznak). Kezdő nyelvjáráskutatóként (nyolcvanas évek) arra gondoltam, milyen jó lenne gépi felismeréssel különválasztani az egyes fonémák főbb hangrealizációit. Mivel ez idő tájt már működtek a leírt szöveget emberi hangon visszaadó eljárások, járhatónak láttam ennek megfordítását: a kimondott beszéd (diakritikus jelekkel való!) átirását. Beszélgettem is erről fizikusokkal, de ők ezt akkor nem látták kivihetőnek. Csak később értettem meg, hogy eme fordított eljárás sokkal bonyolultabb, mint a beszéd előállítás. Nagyon-nagyon sok hang- és beszédmintát kell tárolni ahhoz, hogy egy-egy alkalommal legalább a helyesírás szintjén visszaadhassunk. Az emberi elme azért rendelkezik a kódfejtés képességével, mert az elme adattároló kapacitása szinte felfoghatatlan mértékű: Hámori József szerint „az emberi agyban 200 milliárd idegsejt van és ezeket kb. 1000 billió szinapszis köti össze egymással” (Dr. Hámori József: Az idegrendszer plaszticitása. In: A világ útja az „egység” felé. A Magyar Tudomány Napja tiszteletére – 2006. november 15-én – a Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskolán megtartott konferencia előadásai. VJKTF tudományos és képzési bizottsága, Esztergom, 2007. 24). Képes a hallott töredékmondatokból, nyelvi jelekből aktív módon felépíteni a nyelvi rendszert, képes önmagát javítani, hogy a tévedést csak egyszer kövesse el (jól példázza e bonyolult műveletsort kislányom egyszerű szóalkotása: *eszjen* 'egyen'). Napjaink számítógépes összkapacitása azonban lassacskán eléri az emberi elme képességét, az új és újabb adatok bevitelére (minták) főképpen az ún. okostelefonok révén, továbbá a folyamatos javítás együttesen megadja az alapját az emberi beszéd gépi leírásának (az említett Microsoft-kísérlet ezt 97–98%-on tudja teljesíteni). Közelítünk a 100% felé.

Az emberi közösség egyik legnagyobb problémája a megértés bábeli átka. Még azonos nyelvet beszélők is gyakran elbeszélnek egymás mellett, a fogalmi tisztázatlanság azután szá-

mos félreértés (vagy szándékolt félremagyarázás) forrása lehet. Még inkább jelentkezik ez a probléma a különböző nyelvet beszélők között. A lingua franca utáni keresés optimális eredménye egy olyan nyelv lenne, amely senkinek nem anyanyelve. Az ugyanis, aki az anyanyelvén beszél, mindig előnyben lesz azzal szemben, aki az adott nyelvet csak második vagy sokadik nyelvként tanulta. Amíg a lingua franca valamely élő, anyanyelvként is létező nyelv, mindig fennmarad az egyenlőtlenség (nem véletlen, hogy az EU plenáris ülésein a legtöbb felszólaló az anyanyelvén szólal fel, bár bizonyára valamilyen szinten angolul is beszél). De az egyén számára is két nyelv vonatkozásában általában van egy gyenge nyelv és egy erős. Az az erős, amellyel jobban lehet érvényesülni, amelynek nagyobb a kommunikatív/megértési hatóköre. Sem a közösség, sem az egyén értékelésében nem létezik két azonos értékű (presztízsű) nyelv. Ez az értékelés napjainkban az angolt teszi egyeduralmódóvá a hétköznapi, az üzleti, a tudományos stb. kommunikációban, elsorvasztva más idegen nyelvek tanítását (jól mutatja ezt az értékelési elcsúszást, hogy az angol minden nyelv egyetemi oktatása iránt csökkent az érdeklődés. Az angol nyelvi imperializmust másfél évtizede Kontra Miklós előre jelezte (Kontra Miklós: Angol nyelvi és kulturális imperializmus és a magyar tanárképzés. Modern Nyelvoktatás 1997. 3. sz. 3–14). A gyakorlat ma már teljesen igazolni látszik Kontra megállapítását.

A technikai fejlődés alapján azonban nem látszik a valóságtól elrugaszkodottnak az a feltételezés, hogy 3–5 éven belül mindnyájan rendelkezhetünk egy füldegőszerű fordítógéppel, mellyel korlátozás nélkül beszélhetünk akár egy olasz, svéd vagy bolgár emberrel (feltéve, hogy az ő fülében is rejlik egy hasonló füldegő). Egyikünk sem lesz kiszolgáltatva hiányos angolnyelv-tudásának, mindketten az anyanyelvi teljes kompetenciát birtokolva cserélhetünk gondolatokat. Ez utóbbi a fontos: az, hogy nemcsak információt cserélünk, hanem anyanyelven megfogalmazott gondolataink jellemezhetik a társalgást.

Ha valóban egy ilyen forogatókönyv érvényesül, milyen következményekkel jár ez az idegennyelv-oktatás és az anyanyelvoktatás számára?

Továbbra sem szabad feladni az idegen nyelvek oktatását, hiszen más népek kultúrájának megismeréséhez a nyelv elsajátítása révén jutunk közelebb. Továbbra is szükség lesz az angol közvetítő nyelv voltára, már csak az írásbeli használat miatt is (leginkább azokon a területeken, ahol a munkavégzéshez szükséges az angol ismerete). A „füldugó” kiváltotta kommunikációs sürgetés azonban számos ember számára elmarad, és talán ezáltal ismét bátrabban tanulunk majd más idegen nyelveket (akár holt nyelveket is).

A technikai fejlődés felszabadító hatása igazából az anyanyelvoktatásban kell, hogy érvényesüljön. Nem mindegy, hogy mit és hogyan mondunk, mert a gép (ellentétben az emberi tol-máccsal) nem szűri meg stílusosan a szövegünket. Aki tapló módon fejezi ki magát a forrásnyelven, annak szavait a gép a célnyelven is tapló módon adja vissza. Aki viszont választékosan, válogatva a rendelkezésére álló eszközökből tudja kifejezni magát az anyanyelvén, annak szövege a célnyelvi fordításban is választékos marad. Fiatalságunk – éppen a rendelkezésére álló technikai segédeszközök miatt – éppen leszokóban van az élő beszédről: sms-kommunikációjuk számos példában bizonyítja ezt. A „füldugónak” azonban felszabadító hatása lehet: a kifejezés lehetőségének szabadsága növelheti önbizalmukat a világban. Az anyanyelvoktatás jövőbeli legfontosabb feladata meglátásom szerint a beszélgetés lesz, azért, hogy a „kommunikáció szóban” ne egyetemi tantárgy legyen (ma számos helyen az a magyar szakos képzésben), hanem az oktatás-nevelés alsóbb szintjein adjon lehetőséget az egyének önkifejezésére.

Hegedűs Attila

47. magyar nyelv hete – ismét Budapesten

Mottó: *Médianyelv 2013. Minta vagy tükör?*

Nyitó rendezvény: 2013. április 23., kedd 15.00 Petőfi Irodalmi Múzeum.

A program: Köszöntő. Tudományos előadások: dr. Aczél Petra habilitált egyetemi docens, intézetigazgató (Corvinus Egyetem): Médiaretorika; dr. Balázs Géza egyetemi tanár (ELTE, az ASZ ügyvezető elnöke): Sajtónyelv – médianyelv: hagyjuk vagy fejlesszük? A két előadás után nyilvános fórum, ahol mindenki elmondhatja véleményét.

„S fojtott szavunkra majdan
friss szóval ők felelnek?”

A nyelv művelésről, másképp

A nyelv művelés kérdését két oldalról szokás megközelíteni. Egyrészt nyilvánvalóan nyelvi, másrészt erkölcsi oldalról. (A nyelvpolitika más ügy.) Számos érv és ellenérv hangzott már el a nyelv művelés mellett és ellen. A vita korántsem zárult le, már csak azért sem, mert az egyén értékrendjéből kiinduló vélemények mellett sokszor még a nyelvi (szakmai) kérdések is megosztják a szakértőket. (Van-e jogunk korlátok közé szorítani a nyelv fejlődését? S egyáltalán: fejlődésről vagy romlásról beszélünk?)

A nagymértékű szubjektivitás helyett nem ártana az ésszerűséget, a racionalitást előtérbe helyezni. Egy kicsit más szemszög-ből nézve tehát, ahogyan Rózsashegyi Kálmán mondta: a színész nő színéből, ésből és nőből tevődik össze – hasonlóképpen a nyelvészek is értelem szerűen a nyelv és az ésszerűség talaján kell hogy munkálkodjanak. Azonban a (józan) ész is egyrészt szintén valamennyiünknek mást diktál, ráadásul – ahogyan Hofi Géza mondta – mindenki meg van róla győződve, hogy neki egy kicsit több jutott belőle.

Mégis az emberi ész felől kell vizsgálni a problémát, és szintén annak az alapján kell eldöntenünk, hogy mi és mikor, milyen szövegkörnyezetben számít nyelvi hibának. Az ember hiszékeny, és hajlamos a rosszra. Ha folyamatosan helytelen példákat lát maga előtt, akkor azokat egy idő után – kérdés nélkül is – a magáévá teszi. Ha lépten-nyomon az kerül a szeme elé mondjuk, hogy *könyv kölcsönzés*, akkor három eset lehetséges: 1. Minden gyanakvással nélkülül különírja az egyébként egybeírandó összetételt, s később is hasonlóan jár el: *meggy vásár; táská javítás* stb. 2. Érzi, hogy valami nem stimmel, de – nem lévén különösebben érdekelt a témában – úgy gondolja, hogy „ha mások is így írják, biztosan az a helyes. Egyébként meg mindegy is.” 3. Bántja a szemét a különírás, sőt még javításra is buzdítja az illetőt.

S hol itt az ész? Véleményem szerint akkor számít hibának egy-egy nyelvi vétség, ha azzal nem tudatosan végtünk. Kivel ne fordult volna még elő, hogy nagy sietségében valamit rosszul írt fel magának, annak ellenére, hogy igenis tisztában volt és van a helyes írásmóddal, tudatában volt annak, hogy nem így kellene írni, mégis összevissza rövidített mindent. Semmi gond, emberek vagyunk. Amit viszont másokkal is megosztunk, az iránt legyen felelősségünk.

A nyelv művelést ellenzók gyakran érvelnek azzal, hogy együnknek sincs joga korlátozni az egyén nyelvhasználati stílusát, így például a táj- vagy a csoportnyelvi szokászat sem. Részben igazuk van. A tájnyelv, a diáknyelv és a szleng egyaránt a magyar nyelv részét képezi még akkor is, ha a *v'ok* és a *vagyok* szóalakok közt – ahogy viccesen mondani szokták – éppen az *agy* a különbség. Igenis, van helyük az ilyen szavaknak a nyelvben, csak persze nem mindegy, milyen közegben. Terjedésük ellen a nyelvész, a nyelv művelő, ha akarna, sem tudna sikerrel eljárni. S nem is kell eljárnia. A nyelv művelést elutasítók azt mondják, hogy nem baj, ha egy fiatal a fentiekhez hasonló szleng szavakat, kifejezéseket használ, vagy ha az egyszerű falusi ember suksüki. A helyzet azonban ennél bonyolultabb. Ha ugyanis elismerjük a rétegnyelvek létjogosultságát (s természetesen, bármiféle mérlegelés nélkül ezt tesszük), akkor a dolognak fordítva is működnie kell. Tehát mondjuk a sokszor terjedős kifejezésekkel teli hivatali nyelvet és az idegen szavakkal tarkított szakzsargon is a nyelv részének kell tekintenünk. És itt van a bökkenő: ezek szó- és kifejezés-készlete, stílusa nem mindig egyeztethető össze más nyelvi rétegek kifejezésmódjával. Ha például hivatalos levelet írunk, akkor nem használhatunk, mondjuk, diáknyelvi vagy tájnyelvi sajátosságokat. Nemcsak az előítéletek miatt, nemcsak azért, mert „nem illik” vagy „nem szabad”, vagy azért, mert vaskalapos (?) nyelv művelők vagyunk, hanem mert kommunikációs zavart idéznének elő. Az ő-zó beszédet minden bizonnyal az e-vel beszélő átlagember is megérti, viszont jó néhány szó vagy kifejezés értelmezése sok esetben nehézséget okozna számára. Egy nyugdíjaskorhoz közelítő tisztviselő nem biztos, hogy rájönne, miről is szól az a neki címzett, szlengben íródott kérvény, amely egy 20 éves diaktól érkezett. Vagy egy másik példa: rövidítéseknek sincs helyük egy magyardolgozatban. Ugyanakkor ennek fordítottja is igaz: a sokszor kódos, a laikusok számára bonyolult hivatali nyelvhasználatlaltal nap mint nap találkozni. Ez sem igazságos, persze.

Amikor tehát a nyelv művelők az egységes, igényes köznyelv szabályozását, védelmét tűzik ki célul, akkor nem konzervatív, néhanem önző vagy önkényes elképzeléseiknek adnak hangot, hanem

arra hívják fel a figyelmet, hogy többek között éppen a fenti okok miatt kell valamilyen szintű egységesítésre törekedni, persze nem a nyelv rétegek elnyomásával. „Egység a sokféleségben” – ez nemcsak az Európai Unió, hanem a magyar nyelv művelés jelmondata is lehetne.

A nyelv művelést ellenzók azt állítják, hogy az embert kellene tanítani. S éppen a másik vád, amellyel előhozakodnak: a nyelv művelők pellengérré állítják a nyelvi hibákat, illetve azok elkövetőit. Merthogy aki hibázik, az azért hibázik, mert buta, tanulatlan, hát (ne)vessük ki. Miután pedig kineveztük, okoskodva javítjuk ki! Nem, a nyelv művelők nem ezt teszik! Talán érdemes lenne tisztázni, hogy a nyelv művelés nem a tanulatlanságot, hanem az igénytelenséget „bünteti”. Annál is inkább, mivel sajnos sokszor éppen arról van szó, hogy művelt, nagy tudású, híres szakemberek, tudósok vétenek égbekiáltó hibákkal szóban és írásban egyaránt. Márpedig rájuk még rosszindulatból sem lehetne azt mondani, hogy buták lennének, hiszen egy-egy tudományterület kiemelkedő művelői. Ráadásul az sem az értelmi képességeken múlik, hogy valaki veszi-e a fáradságot arra, hogy megnézzé a kérdéses szó írásmódját a helyesírási szótárban, mielőtt feladná a két soros apróhirdetését tele hibákkal. A nyelv művelők feladata tehát nem merülhet ki abban, hogy megállapítja, mely szavakat ajánlatos, kevésbé ajánlatos vagy egyáltalán nem ajánlatos használnunk, azaz – kissé talán furcsa példával élve – nemcsak tiltania, túrníe és támogatnia kell –, hanem tanítania is. Ebben igaza van a nyelv művelők táborának. Mindenekelőtt azt kell elérni, hogy az emberek részéről egyáltalán legyen igény erre a tevékenységre.

A harmadik dolog, amit a nyelv művelők szemére szokás vetni, az idegen szavak „üldözése”. Az ok vagy magyarázat egyszerű (lenne): miért használnánk idegen szavakat, ha van magyar megfelelőjük? – hangoztatják a nyelv művelők. Nincs igazuk, de mégis! Nincs igazuk abból a szempontból (az ellentábor szemszögéből nézve), hogy a „magyar megfelelő” sokszor nem magyar szó, hanem jövevényszó, amely viszont már teljesen beépült a magyar ember fülébe, szókincsébe, s éppen ez különbözteti meg az üldözött idegen szavaktól, amelyek sokszor tényleg zavaróak (amellett persze, hogy feleslegesek is). S ez a nyelv művelők sebezhető pontja, amelyet az ellentábor sikeresen meg is talált, azt hangoztatva, hogy tehát a már-már magyarnak, pontosabban megszokottnak tűnő ilyen-olyan eredetű jövevényszavak éppúgy idegen eredetűek, mint a manapság kárhóztatott idegen (divat)szavak. Adott tehát a kritika: ha ez a helyzet, akkor a nyelv művelők elsősorban nem is a magyart védik, hanem a régit, a hagyományosat, a megszokottat, és bizalmatlanok az újjal szemben. Ez részben igaz, de nagyon is helyesen tesznek így a nyelv művelők. Természetesen konzervatív érvekkel is alátámasztható ez, hivatkozva arra, hogy ami már a miénk, azt védjük az idegen nyelvi hatásoktól, legyünk egyediek, merjünk különbözni, stb. A lényeg azonban mégsem itt keresendő, mert ezt a felfogást nem mindenki tudja magáévá tenni. Az én érvem az, hogy a közérthetőségnek kell mércéül szolgálnia a kérdésben. Vagyis: ha másért nem, hát azért kell kerülnünk az idegen szavak használatát a köznyelvben, a mindennapi életben, mert akkor nem tudunk mindenkit megszólítani. Nem mindenki van birtokában a manapság divatos szavak jelentésének. S ezúttal sem arról van szó, hogy az illető tudatlan. Sőt még a nyelv művelőknek szűrő igénytelenség sem fogható rájuk: aki nek nem követeli meg a szakmája, attól valóban nem kell elvárunk, hogy utánanézzon az idegen szavak szótárában az adott szó jelentésének (persze az ismereteinek bővítése érdekében miért ne tehetné meg...), ha egyszer használhat helyette egy már jól bevált szót is. A szakmai terminológia, a zsargon maradjon meg a szakmai berkekben! A köznapi beszédben egyébként sincs helye a tudományos jellegnek.

Végül: ha a nyelv művelés nem rekeszti ki a tájnyelvet, a csoportnyelvet, a szaknyelveket (márpedig nem rekeszti ki), akkor visszafelé is legyen ez igaz: az igényes köznyelv (és az irodalmi nyelv is) joggal szerepelhessen a nyelv változatok között, s ne az előbbieket elnyomójaként, hanem egyenrangú társaként tekintsünk rá!

Az igényes, szép magyar köznyelv létjogosultsága és a megvalósítására való törekvés fontossága megkérdőjelezhetetlen. Idézhetném Kazinczyt, aki azt mondta, hogy: „A nyelv nem az enyém, hanem a tiéd, hanem az édes mienk”, de nyilván bőven akadnának olyanok, akik idejét múltnak bélyegeznék a fenti állítást. Így nem ezzel érvelek, hanem a már említett könnyebb, egyszerűbb értelmezéssel, a közérthetőséggel indoklom a jól átgondolt, nem korlátlan mértékű egységesítést a nyelvben. Mert mi egy nyelvet beszélünk, de mégsem ugyanúgy. Az arany középpáttal maradjon meg ez a kettősség!

Domokos Klaudia

MIÉRT ÉRDEKES?

Családi rigmusok

A szavakkal való játék, a rigmusozás minden családban előfordul. Szerepe van a gyermekek nyelvi tudatosságának a fejlődésében, de esztétikai öröm is, kedvessé teszi a mindennapokat. Nagyon sokféle versike, rigmus létezik: ezek egy részét, például a gyermekmondókákat már nagy figyelem övezte. Am nem gyűjtötték össze a mindennapi életet, a felkelést, a mosakodást, a különféle munkatevékenységeket, a játékot, az étkezést, a szórakozást, a lustálkodást, az utazást stb. kísérő rigmusokat. Ezért hirdette meg a Tetten ért szavak rádióműsor 2010-ben a családi rigmus pályázatot. Csaknem száz levél érkezett. Voltak hallgatók, akik saját családjuk, mások egész közösségük (településük) anyagából válogattak.

Ébresztéskor, befűtéskor

Kukurikú, itt a reggel, keljetek fel (Antal Geróné). Ébresztő, kelj fel, megalszik a tej-fell, Ciróka, maróka, ébredj föl, Katóka!, Mit álmodtál? Gömbölyűt és elgurult... (Vagy) Szárnya volt és elrepült. Reggel kelj fel, öltözz, mosdjad, az Istenhez fohászokdjál. (Pátkai Andrásné, Vác) (Befűtéskor:) Azt dobolták Szentesen, aki fázik, reszkessen. (MS)

Tüsszentéskor

Jézuskája segítse meg! (Olykor hozzáteszik:) Ezt a kicsi lányt/fiút! (Ha az illető magának mondja:) Jézuskája segítsen meg! (Idős ember a saját tüsszentésekor:) Úr Jézusom, segíts meg! (Esetleg) Édes Jézus, segíts meg! (Durczi Zsuzsanna a somogyi falvakban figyelte meg.) A tüsszentéshez kapcsolódik a váci Pátkai Andrásné gyűjtése, voltaképpen tréfás babonáság: Hétfőn tüsszenteni: az kész veszedelem. / Kedden tüsszenteni: csókol egy idegen. / Szerdán tüsszenteni: váratlan levél. / Csütörtökön tüsszenteni: biztos szerencse ér. / Pénteki tüsszentés: hozza a bánatot. / Szombati tüsszentés: kedvesed várhatod. / Ha vasárnap tüsszentés: oltalmazd a bőröd, az egész hetedet elviszi az ördög. (Babonás ráolvasás, hogy a hosszasan, görcsösen köhögő, prüszkölő beteg meggyógyuljon:) Fojtsd meg, Isten, ne kínozd!

Ruhaviselet

Ha valakinek belátni a ruhája alá, így figyelmeztetik: Messze van Kispatak, mégis belelátni/mégis idelátszik (Kispatak Sárospatak távolabbi része, Trifonovné Karajz Borbála, Nyíregyháza). (Ha valami nem eredeti:) Nejlonbugyogó, nejlonkabát, nejlongolya hozza a nejlon kisbabát.

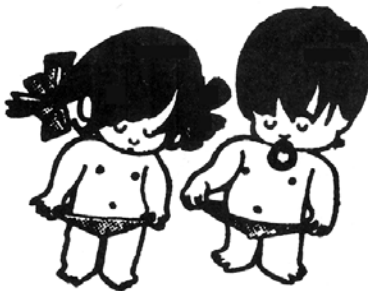
Helyzetrigmusok

(Megérkezés:) Itt vagyok, ragyogok, / mint a fekete szurok. (Kölcsönkérés:) Cserebere fogadom, többet vissza nem adom, Ha visszakéred, kutya lesz a véred. (PA) (Rámeredéskor:) Mit nézel? Ha téged, akkor majmot! Mit néző, nem vagy te intéző! (Beugratás, tréfalkozás: Mi, gyerekek sokszor azzal szórakoztunk, hogy kihajoltunk az ablakon, és rászóltunk a járókelőkre:) Bácsi, maga nem munkácsi? (Vagy) Néni, maga nem zempléni? (Egyszer egy jó humorú ember vissza is szólt: Nem, én be-regrszászi vagyok.) (Gyerekkoromban még karikával is játszottak a kisfiúk — nekem is volt ilyen lány létemre. Sokszor kiabáltak utánam, amikor hajtottam:) Marika, Marika, forog, mint a karika! (Duncsák Mária, Kassa). (Hová mész? kérdésre, ha nem akarják megmondani:) Nárityenbe jeget aszalni, Piripócsra zabot hegyezni. (A mit csinálsz? kérdésre, ha nem akarják megmondani:) Kis libát. Most tarkázom a farkát (Hajdú család, Miskolc). (Ha valami nem sikerült, rosszul csináltuk meg:) Lefelé nő, mint az ökor farka. (Figyelmeztetés valaminek a megjegyzésére:) Ha nem működik az eszem, előveszem a noteszem! (Változat:) Akinek nincs esze, legyen notesze... (Haladás:) Egyszerre megüünk, káposzta a fejünk. (Szemtelenkedéskor:) Ecsém, facsiga – bújjál a csacsiba! (Láng Miklós). (Gúnyolódás:) Síró, picsogó, óvodába nem való! (Gúnyolódóra:) Aki en-

gem kinevet, kapja be az egeret, igyék rája ricinust, jobb lesz neki, mint a must. (A gyermek csöndre intése:) Gyereeknek, kölköknek hallgass (vagy hallgat) a neve; Csüit, most tojik a pók, most petézik az elefánt (Holczer József).

Főzés, étkezés

(Napi program:) Ha van egy csepp eszem, ma még játszom, iszom, eszem. (Tudakozódás:) Mi lesz ma ebédre? Válasz: Édes, kedves krumplileves; Krumplileves, az is keves... (A mit fogunk enni? kérdésre:) Kenyeret, haját, meg bélit három félit (Medgyesi Sándor, Csongrád). Annak, aki éhes, a kenyérhaj is édes (Pataki Edit). (Buzdítás evésre:) Egyetek, hogy nőjön a begyetek! (Buzdítás ivásra:) Igyatok, hogy rongyosodjatok! (Ivorigmus:) Azt mondta az öreg Kis, ne csak együnk, igyunk is! (Mértékletességre figyelmeztetés:) Nem azért élünk, hogy együnk, hanem azért eszünk, hogy éljünk!; Ha Te ezt mind megeszed, elmegy attól az eszed! (Vendégfogadaskor:) Ha jösztek, lesztek, ha hoztok, esztek! (Egészséges vízfogyasztás:) Tiszta víz az én italom, attól nem lesz semmi bajom! (Étrend: ezt a mondást tavasszal emlegettük, amikor friss gyümölcsök, zöldségek kerültek az asztalra:) Újság a hasunkba, betegség a pokolba (Orbán Balázs, Marosvásárhely, sófalvi nagyjától hallotta). Kicsi vagyok, dagadok, Befalom az adagot! Ha körte, ha kolbász, Falatonként belémmász; Nem figyelek semmire, csak a teli tepsire, A tepsiben hurka sült, nem csimbókos kutyafül (P. A., Vác). (Buzdítás:) Egyél, mintha otthon lennél! (Taschner Katalin). (Panasz:) Nagy a baj, kilenc tehén van, még sincs vaj! (TK).

Danik

A családi szólások, rigmusok sokszor a mindennapi cselekvésekhez kapcsolódnak. A gyerekeket így figyelmeztették: Mosdani Dani! Ne kelljen mondani. (Ha tele van a szemetesláda:) Ki lesz ma a Dani? Ki fogja a szemetet lehordani? (A gyermek reggeli figyelmeztetése, ha elfelejt valamit:) Hová még a kisfiam? Bálba vagy iskolába? (Császárné Ludvig Csilla, Tiszaalpar).

Gyermek vigasztalása

Ó, te szegény fülesbagoly, látom, bajod szörnyen komoly, meleg párna a hasadon, meleg kályha a talpadon, óh, te szegény fülesbagoly (Herthl Viktória, Veszprém, 1895-ben született nagyjától tanulta).

Szidalmak, figyelmeztetések

(Ha valaki rosszat tett:) Azt a paszta, cipőpaszta; Azt a kutya mindenit, kikaparom a szemit! (Figyelmeztetés, ha olyat mondanak, amit mindenki tud:) Nekem mondd, pestinek, hogy füle van a tepsinek?; Nekem mondd, vácinak, hogy szája van a bácsinak? (Egyéb figyelmeztetés:) Csend, rend, figyelem, aki rossz, azt megverem (Pátkai Andrásné, Vác).

Feleség, sorozás, sport

(Feleségre:) Az imádott jó feleség – első számú közellenség (KJ). (Sorozás:) Két lába van a gólyának, mégse vitték katonának, A keservit az anyjának, Mér nem születtem gólyának... (HJ). (Rajt:) Elkékültni, rinyálsz?, félsz? Sajt! (P. A., Vác). (Sakkozás tanítása:) Bás-tya, lo-vacs-ka, hu-szár, ki-rály-nő szí-nét meg-tart-ja (Láng Miklós).

Hangutánzás, számolás rímek

Fiaim a tízemeletes lakóház liftajtójának nyitódását és záródását a következő hangutánzással jelezték: Cittom-láng! – Ká-tom-tom! (Czeglédi Istvánné). A jelenséget hangutánzó mondatnak tekinthetjük. (Számolás:) Csudáalom... hogy a szemed nem három; Háromszor négy tizenkettő... lóg a füled, mind a kettő; Nyócszor kettő tizenhat... csókold meg a lyukamat! (PE).

Ha Olvasóink is ismernek hasonló vagy más mindennapi rigmusokat, kérjük, küldjék el számunkra (a szerkesztőség levélcímére vagy a következő ímélcímre: balazsge@due.hu).

Balázs Géza

Félrevezetések - harmadszor

Egyéb „állatságok”

Az Édes Anyanyelvünk 2012/5. és 2013/1. számában félrevezető címeiről, majd nevekről volt szó. Legutóbb a madarakig jutottunk el. De nemcsak madarak lehetnek bajkeverők, néha a négy lábúakkal sem boldogulunk. Itt van mindjárt egy hasonló tévedés, mint a kotlócsibe esete. A 2010. áprilisi rádiókabaréban egy Magyarországra rácsodálkozó külföldi parodizálnak: „Nézzed már, disznósajt: ezek fejk a *malacot!*” Pedig hát egy növendék állat nem ad tejet... Kissé az infantilizálódás jelének érzem ezt: a kisgyerekek szokták így mutogatni a felnőtt juhot, tehenet is: „Nézd, bari, bocsi!”

S ha már gyermettség, maradjunk ennél a korosztálynál. 2009 januárjában olvasom a híres gyerekkönyvről: „Milne 1928-ban közzétett egy folytatást, *Micimackó kunyhója* (The house at Pooh Corner) címmel.” Pedig magyarul ez a kötet *Micimackó kuckója* címmel jelent meg, Karinthy Frigyes fordításában.

Egy másik mesehős került szóba 2008. október 26-án a Kossuth rádió Harminc perc alatt a Föld körül műsorában. Egy jávorszarvasról van szó, s a tudósító a Mikulás kedvenc szánhúzó társaként beszél róla. Illusztrációnak be is juttassák a Rudolph, the Red Nose Reindeer című számot. De hisz az rénszarvas, nem jávor!

Emlegettem már a Duett karácsony elnevezésű CD-t, amelyen ismert angol nyelvű karácsonyi slágerek szólnak magyarul. Például az imént említett Rudolph, the Red Nose Reindeer így: Rudolf, a jávorszarvas. Persze, nem gondolom, hogy azért lett a *reindeerből* jávorszarvas, mert a fordító (Müller Péter Sziámi) nem tud angolul. Az ok prózai – illetve prozódiai. De ez nem elég indok, hiszen az már egyfajta mitológia része, hogy a Mikulás *rénszarvas*szánon jön, s ennek „geozoológiai” oka az, hogy az Északi-sark közelében ez a szarvasfajta él, a jávorszarvas kissé délebbre. És ez csaknem mindegy, ilyen messziről. Meg, úgy látszik, a németeknek. (Hacsak nem fordítási hibáról van szó.) A műsorújságban ugyanis a SAT1 egyik filmcíme A karácsonyi jávorszarvas kalandjai, s az ismertető szerint a címszereplő „tesztrepülést végzett a Mikulással”.

De a közelünkben élő állatokat sem ismerjük eléggé. 2008. július 23-án írja a Petőfi Népe, hogy „Zalában kóbor szürkemarhák pusztítják a veteményeseket”. „A hatóságok már többször is megbírságotlák a *gulya* tulajdonosát, aki szívesen túladna a *csordán*.” Tehát mindegy, hogy *gulya* vagy *csorda*? De-hogy! Bár mindkettő a szarvasmarhával kapcsolatos, de míg a *gulya* együtt tartott állatok csoportja, a *csordát* alkalomszerűen szedik össze – bár általában naponta: egy falu teheneit hajtják ki legelni.

Alig több mint egy hétre rá, augusztus 2-án a megoldásról értesülünk: „Befogták azokat az elkóborolt szürkemarhákat, amelyek másfél évig éltek vadon Zala megyében, miután kitörttek egy kálócfa karámból. A 44 állatból álló szürkemarhacsordát a Fertő-Hanság Nemzeti Park szakemberei mintegy 80 hatalmas mobil karámrendszerrel terelték egy istállóba.” De va-

jon nyelvhelyességi szempontból is megnyugtató megoldás született? Bizony, nem, hiszen amit karámban együtt tartanak, az nem *csorda*, hanem *gulya*.

Bár 2008. április elsején jelent meg, biztosan nem viccnek szánta a Halasi Tükörnek nyilatkozó az alábbi mondatot: „..., akihez reménnyel fordulhatnak a *vékonypénzű* civil szervezetek plakátnyomatásért.” Felmerülhet a kérdés: mitől „állati” ez a példa? Egy másik idézettől, ezúttal Arany Toldijából: „MÁS a *vékonypénzű* nyulat szalonnázza”. Ebből világlik ki, hogy a melléknév jelentése nem ’szegény’, hanem ’sovány’: emiatt kell a nyulat szalonnával megtűzdelni...

Az utótagban a *pénz* szó megtévesztő, ahogy az volt, mint láttuk, a lombfűrészt előtagja és a sárgarigót utótagja. Vannak még ilyen szavak, mint azt a 2008. május 20-i sporthírek is bizonyítják: „Az osztrák-svájci közös rendezésű Eb-re külön *gyepmestereket* hívnak Angliából.” Csakhogy a gyepmesternek semmi köze a fűhöz, sokkal inkább a kutyákhoz (ezért is említtem az állatos példák között), ugyanis ő a sintér.

Tévedni emberi dolog

A növények és az állatok után végre a törzsfjlődés csúcsára érünk: az emberek között sem mindig könnyű eligazodni.

Például hogy ki a *királynő*, és ki a *királyné*. Pedig egyszerű: a *királynő* maga az uralkodó, a *királyné* viszont csak az uralkodó felesége. A médiában mégis folyton trónra törnek a királynék. Íme négy példa, rövid időn belül:

2008. február: a Duna Tv-n a Kipling-mesék a szultán feleségeit mint *királynőket* emlegetik.

2008. május, Petőfi Népe: „A fogadás előtt Bajországi Erzsébetet, közismert becenevén Sissit púderezik. Magyarország egykori *királynőjének* viaszmasa Berlinben fogadja majd a látogatókat.”

2009. február, Petőfi Népe: „Nyárlőrinci ereklye lett Gizella *királynő* ujjperce, ...”.

2009. október, Kossuth rádió: „Az elmúlt évszázadokban mindig a veszprémi püspök koronázta a *királynőt*.” Sok dolga nem lehetett: Magyarországon nem volt túl sok királynő. Királyné inkább...

A bajkeverő nagy emberek között más történelmi alakok is találhatóak. 2008-ban Titusz napján tartotta szükségesnek megjegyezni a Petőfi Népe, hogy „a magyar történelemben a nándorfehérvári csatában hősi halált halt *Dugonics* Titusz viselte ezt a nevet, aki a török zászlót kitűzni akaró katonát magával rántotta a mélybe, társainak is példát mutatva az áldozatos hazaszeretettől.” A méltó megemlékezéshez nem ártana a hősi nevének pontosan tudni: Dugovics Titusz. Van *Dugonics* nevű hírességünk is: András, az első magyar regény szerzője.

És ezzel már át is tértünk az irodalom nagyjaira. Egy anyanyelvi rádióműsorban mondja a nyelvész egy vállalkozás nevérről: „Verne regényét, A kincses szigetet juttatja eszünkbe.” Erről az is eszünkbe juthat, hogy ennek a műnek a szerzője Stephenson, Vernének pedig Rejtelmes szigete van.

2010. július 28-án a Lapszél rovattal jegyzetirójának egy cégér szolgáltatást témát. E boltnéven ironizál: Gogol ruházat. „Akakij Akakijevics, a csinovnyik az ő elnyűtt hacukájában, ...” Pedig az üzlet névadója nyilván nem a főszereplő régi, rongyos köpönyegére gondolt, hanem az újra, amelynek elrablása a bonyolalmat okozza.

Balog Lajos

Belépés, tagdíj, ÉA-előfizetés, 1%

BELÉPÉS. A Szövetséghez a honlapon található belépési nyilatkozat kitöltésével és beküldésével lehet csatlakozni. A belépési szándékot az elnökség soron következő ülésén elbírálja. Ezek után tagdíjfizetéssel válik taggá a belépő. Az alapszabály szerint addig számít szövetségi tagnak valaki, ameddig a tagdíja rendezve van. Érdeklődés: posta@anyanyelvapolo.hu.

TAGDÍJ. Az Anyanyelvapolók Szövetségének egyéni és magyarországi tagjai a tagdíjfizetést követő második hónaptól a megjelenés napján a levélszekrényükbe kapják a 24 oldalas Édes Anyanyelvünket. A tagdíjat elsősorban banki átutalással lehet befizetni a 11705008-20132015-ös számlaszámra. A tagdíj 2000 forint/év. Tanulóknak és nyugdíjasoknak 1500 forint/év. Azért kérjük a banki utalást, mert az kedvezőbb a szövetség számára. Ha erre nincs mód, kérsre sárga csekket küldünk. A sárga csekk igénylése: posta@anyanyelvapolo.hu.

ELŐFIZETÉS. Az Édes Anyanyelvünk valamennyi postahivatalban külön is előfizethető. A lap példányonként 250 forintba kerül.

Kérjük, **személyi jövedelemadójuk 1%-ának** felajánlásával segítsék szövetségünk munkáját. Adószámunk: 19663155-1-43. A 2011. évi felajánlásokból 262 760 forintot utalt át szövetségünknek a NAV. Köszönjük a támogatást és előfizetőink bizalmát.

Az ASZ elnöksége

Új szavakat tanulok

Szuggesszió [??]

A latin eredetű *szuggesszió* főnévnek a Bakos-szótár két jelentését különbözteti meg: 1. más személy tudatának, magatartásának befolyásolása pszichikai ráhatással; 2. sugalmazás, befolyásolás, ösztönzés. Ez a szó a magyarban elsősorban szak- szó, a pszichológiának a szakkifejezése, de a művelt köznyelvben is használatos. A latin *suggestō, suggerere, suggestiō, suggestum* igéből ered, amely elsődleges jelentésében 'alátesz, aláak', ebből 'hozzácsatol, hozzáfűz', tágabb értelemben 'ad, nyújt, szolgáltat', illetve 'sugall'.

E szavunkat korábban latinosan, *s*-sel (esetleg a végén hosszú *ó*-val) írták: *suggestio, suggestiō*. Újabbban azonban, az orvosi nyelvet kivéve, a fonetikus írásmód a szabályos: *szuggesszió*. A régebbi nyelvemlékek (például A Pesti Hírlap Nyelvére vagy Ferenczy Géza Magyarán című cikkgyűjteménye) külön is felhívják a figyelmet arra, hogy a szó végét úgy kell ejteni, ahogyan írjuk: „szuggesszió”. Ennek az az oka, hogy a latin *ti* szótag, amelyet magánhangzó előtt szokásosan „ci”-nek ejtenek (pl. *náció, ráció, korrekció*), az *s* (sz) hang után megmarad „ti”-nek. A „szuggesszió” ejtés tehát helytelen, mivel téves analógián alapul. Mindezt megírják mai nyelvvel-lyességi lexikonaink, így a Nyelvemlékek kézikönyve és a Nyelv- művelő kézikönyve is.

Napjainkban viszont nem ez a baj, vagy nemcsak ez a baj a *szuggesszió*val. Néhány évvel ezelőtt ugyanis felbukkant (s azóta rohamosan terjed) egy azelőtt talán nem is létezett változat, a *szuggesszió*. Ezt olvastam például egy hetilapnak szerkesztett olvasói leveleket közlő rovatában: „Remélem, a (magyar) szavazók egyre kisebb számban dőlnek be ennek a *szuggesszió*nak!” (Vasárnapi Hírek, 2011. szept. 18. 12). A név- aláírásában doktori címét is feltüntető budapesti levelező feltehetőleg így is mondja ki ezt a szót, bizonyára abban a hiszemben, hogy választékosan, művelten beszél.

Nyomban utánanéztam a világhálón is a számomra addig ismeretlen, szabálytalannak látszó alakulatnak, s a Google keresőjében 213 adatelőfordulást találtam rá. Közülük most csak kettőt másolok ide:

A tudás vagy az egyéniség, a kisugárzás, a szuggesszió ereje a nagyobb fegyvertény egy állásinterjúján?

Produkciónk során olyan témákat érintünk, mint például az emberi elme manipulálhatósága, a gondolatolvasás, a jövőbe látás vagy a szuggesszió misztikuma.

Most, e cikk megírása előtt megismételtem a próbát, és ezúttal jóval több, kb. 3360 találatot regisztrálhattam. Tudom, hogy ez valójában jóval kevesebb, mert sok az ismétlődő adat, mégis elgondolkodtató, hogy a találatok száma tíz hónap alatt majdnem a 16-szorosára nőtt. Lássunk belőlük egy kis válogatást!

Az u. n. [!]szuggesszió csak akkor volna lehetséges, ha meglenne az emberben az ismeret – csak valamilyen oknál fogva feledésbe merült.

Az átmenetet gyakran valamilyen stressz esemény [!] indítja be, bár mesterséges előidézői is lehetnek, mint például a hipnotikus szuggesszió. (Ez a példa a Wikipédiából való.)

Valami hihetetlen szuggesszió áradt belőle, ami megmaradt egész előadás alatt.

A titkot a szuggesszió hordozza magában... Az a szuggesszió[.] amúgy a szüleink már életünk kezdetétől belénk adagolnak a szokásainkkal...

Cipolla addig-addig erőszakoskodik, míg Mária a szuggesszió hatására engedelmeskedik. Kezet csókol neki és térdet hajlított.

Szórványosan felbukkannak olyan példák is, amelyekben az újszerű szóalak összetételi utótagként fordul elő, ezzel is bizonyítva életképességét, azaz produktivitását:

Az ön szuggesszió [!] úttörőjének tartott Dr. Emile Coué (francia pszichoterapeuta) megfigyelte, hogy...

[...] *nem a média-szuggesszió által fenntartott közösségmegosztó és uszító előítéletek és gyűlölködések által kell elvégezni.*

A fenti példák egytől egyig napjaink beszéd- és gondolkodásmódját tükrözik (a laikus vagy félig laikus regiszterben). Nagy csodálkozásomra azonban felbukkant az internetes találatok között egy régi, az 1925-ös Nyugattól származó szöveg is, mégpedig Freud önéletrajza Ignotus fordításában. Ez két adatot tartalmaz a *szuggesszió* szóalakra, kettőt a *szuggessziós* melléknévre:

„Ki kell egészítenem, amiket fentebb előadtam, s megmondhatom, hogy a hipnotikus szuggesszió mellett már kezdettől fogva még egyfélekepp éltem a hipnózissal. Kitudtam vele a betegből szimptomájának keletkezése történetét, melyről ébren semmit sem tudott elmondani vagy csak töredékeset. Ez az eljárás nemcsak hatásosabbnak tetszett, mint a pusztán szuggessziós parancs vagy tilalom, de az orvos kíváncsiságát is kielégítette, kire végre is rátartozott, hogy tudjon valamit a jelenség származásáról, amelyet egyhangú szuggessziós eljárással eloszlatni igyekezett. [...] miután 1889-ben Bernheimnél tett látogatásom megmutatta, hogy a hipnotikus szuggesszióknak milyen szűkek a hatóhatárai, végre már egyebet sem tettem.” (epa.oszk.hu/00000/00022/00378/11532.htm)

Lehetséges hát, hogy a pongyolának és nagyon mainak érzett változat már 1925-ben is megvolt, és egy olyan gondos stíliszta is tollára vette, mint Ignotus? Nyomban elmentem hát az MTA könyvtárába, és a Nyugat eredeti példányában is ellenőriztem a szöveget. Gyanúm beigazolódt, mert ott a megfelelő helyeken ezeket a szóalakokat találtam: *suggestio, suggestiós* (kétszer), *suggestiónak*. Tehát amikor a Nyugat cikket digitalizálták (mágneslemezre rögzítették), a begépelő egy kissé „modernizálta” Ignotus helyesírását. A korrektor pedig, ha volt egyáltalán korrektúra, nem javította ki. Lehet, hogy ő is hosszú *sz*-szel mondja és írja? Ennek a kis filológiai kiruccánásnak annyi haszna mindenesetre volt, hogy bebizonyosodott: a *szuggesszió(s)* tipikusan mai írásforma, évtizedekkel előtti előzménye nincs.

A legnagyobb meglepetés azonban akkor ért, amikor egy gondosan szerkesztett, részben nyelvészeti tárgyú tudományos munkában, H. P. Grice válogatott tanulmányainak magyar fordításában akadt meg a szemem ezen az írásmódon: „[L]ogikailag elképzelhető, hogy egy szakértő valahogyan eléri: *X* számára akkor is úgy látszon, mintha egy óra lenne a polcon, amikor a polc üres. Mondjuk, valamilyen eszköz segítségével megfelelő módon ingerli *X* agykérgét, vagy poszthipnotikus *szuggesszió*veti alá *X*-et” (Grice, Herbert Paul: Tanulmányok a szavak életéről. Gondolat, Budapest 2011, 215; a vastag betűs szót én emeltem ki K. G.). Ez azt mutatja, hogy már a lehető legmagasabb nyelvi szinten, a választékos értekező prózában is előfordul ez a szóalak. Ekkor határoztam el, hogy megírom ezt a cikket.

Mi okozhatta a *szuggesszió* alakváltozat kialakulását? Angol hatásra ezúttal nem gyanakodhatunk, mert az angol *suggestion* kiejtett alakjában nincs hosszú *sz*. A legvalószínűbb, hogy ejtése könnyítő hasonulás (-sz- > -ssz-) ment végbe, és ezt az írás is rögzítette. Ez azonban nem méntesség azok számára, akik így mondják ki, sőt így is írják le ezt a szakkifejezést. Mint nyelvemléknek az a véleményem, hogy nem célszerű az ilyesmiben engedményt tenni, mert ezzel fölhúzzuk a sorompót a többi pongyolóság, pontatlanság előtt is. Legutóbb például már orvostól [!] hallottam az *inekció* szóalakot. Valahol tehát meg kell húznunk a határt. Ne engedjünk a mindent elnéző, mindent vaglyagossá tenni akaró felfogás „szuggesszió”-jának, akarom mondani: **szuggesszió**jának!

Kemény Gábor

Narancsos, juhtúrós és szórendes történet

Közismert jelenség, hogy beszédünkben néha egy-egy világos, pontosan körülhatárolható jelentéstartalmú szó helyébe általánosabb, homályosabb jelentésűt illesztünk. Az ilyen helyettesítésnek sokféle oka, illetve célja lehet: fáradtság, izgatottság, kapkodás, figyelmetlenség, lustaság, törekvés a szóismétlés vagy a durvaság elkerülésére, valaminek a leplezésére... Az alkalmi helyettesítés gyakorivá, egyéni vagy akár sokakra jellemző nyelvhasználati szokássá válhat. Közhasználatú eszköze például a *dolog* vagy az *ügy* főnév, a főnévi értékű *valami* vagy *akármilyen* névmás, az *izé* szócskát pedig ennek a szerepnek nem feltétlenül a leggyakoribb, de – kellően homályos, „üres” jelentése miatt – a legjellegzetesebb betöltőjeként tarthatjuk számon. A rend kedvért bemutatok néhány példát; a zárójelben megadott helyettesített szavak természetesen szintén csak példaként szolgálnak: „Nagyon megviselt a *dolog*” (= *válásom*), „Nem fog kitudódni az *ügy*” (= *sikkasztás*); „Ez a *valami* rögzíti majd a polcot” (= *ék*), „Finom ez a sajtos *akármilyen*” (= *spagetti*); „Az az *izé* értékű *hideg*” (= *fűtőtest*). A helyettesítők használatában nemzedéki különbségek is lehetnek. Bár felmérést nem végeztem, nekem úgy tűnik, hogy az *izé* a mai fiatalok körében nem fordul elő annyira sűrűn, mint korábban, az *akármilyen* viszont terjedőben van.

A hagyományos, régóta ismert és alkalmazott helyettesítők készlete időnként divatszókkal bővül. Ilyen volt körülbelül harminc-harmincöt évvel ezelőtt a *téma*. Igaz, nem egészen olyan volt, mint az eddig emlegetett társai. Általában a mondatba illő szónak nem a helyébe tolakodott, hanem mögé csatlakozott. Ilyenféleképpen: „Az értekezleten megint az *export témáról* beszélünk” (= az *exportról*; arról, hogy a termékeinket exportálni kellene).

A közelmúltban a *történet* is belépett a helyettesítők sorába. Körülbelül négy évvel ezelőtt hallottam először a Vacsoracsata című tévéműsorban. Sajnos, nem jegyeztem fel az adatot. Ha jól emlékszem, a *narancsos történet* szó szerkezetét ütötte meg a fülemet, ilyen típusú mondatban: „Biztos finom lesz ez a *narancsos történet*.” A játék egyik szereplője (egy tévésztár, „celeb”) ezt akkor mondta, mikor a menükártyából megtudta, hogy játékosársai közül a soros házigazda valamilyen narancsos ételkülönlegességgel (azt hiszem, narancsos kacsával) várja a vendégeit. Akkor nyelvbólra (szaknyelven: téves szóátalálásra) vagy alkalmi szellemkedésre gyanakodtam. Később azonban ugyanennek a műsornak más adásai meggyőztek arról, hogy nem tévedésről vagy egyszeri leleményről van szó: a vetélkedősorozatnak olyan részei is akadtak, amelyekben szinte minden résztvevő használt valamelyik ételnév helyettesítésére vagy étellel kapcsolatos körülírásra „jelző + *történet*” felépítésű szerkezeteket. Kár, hogy az adatok felírását ekkor is elmulasztottam. Szerencsémre azonban két ismerősöm szintén észrevette a *történet* szokatlan használatát: Karsa Tímea és Varga Mónika az internetről összegyűjtötte nekem a Vacsoracsata néhány olyan adását, amelyben helyettesítőként hangzott el (akár többször is) a *történet* szó. Itt is szeretném megköszönni nekik, hogy segítségükkel most biztosan elhangzott példákat is idézhetek: „Az áfonya az tulajdonképpen el van főzve a mártásban, abban van az áfonyalekvár, ami ilyen *vörösboros-zöldéséges-barnamártásos történet*”; „Magam ugye a magyaros konyha neveltje vagyok, mint sokan ebben az országban, a főétel az hús, krumpli, kampec. Most ez persze azért meg volt bolondítva ezzel a *sajtos, kóktélparadicsomos, salátás történettel*”; „...vagy ez bajoros, mert a bajoros kaják azok mind ilyen *káposztás-csülkös-sörös történetek*”; „Én ezt egy ilyen *tepsis történetnek* gondolom”; „Én az ilyen kertügyekben mindig a minél inkább natúr ízű, tehát a legkevésbé előre befűszerezett *történeteket* szeretem”.

Hogyan alakulhatott ki a *történet*nek ez a helyettesítő funkciója? Akik először használták, azok minden bizonnyal egy folyamat eredményeként gondolták arra, amit helyettesítettek vele. Például az étellel az ételkészítési folyamat eredményeként. Magát a folyamatot foghatták fel történetként, s a *történet* szót érintkezésen alapuló névátvitellel, metonimiával vonhatták át a folyamat eredményére, termékére. Még nagyrészt a folyamatra vonatkozó jelentést képviseli a következő adat a Vacsoracsatából, de már megvan benne a jelentésváltozás csírája: „A *karamell* az egy nehéz *történet*.” Ez azt jelenti: ’a karamellkészítés nehéz művelet’. Olyan „törté-

net”, amelynek a főszereplője a karamell. És láthatjuk, hogy a példamondatban a *karamellkészítés* helyett maga a *karamell* áll, vagyis a végeredmény neve helyettesíti a folyamatét.

Ehhez részben hasonlóan a narancsos kacsá elkészüléséhez olyan folyamat vezet, amelyről úgy lehet gondolkodni, mint egy olyan történetről, amelynek a narancs a főszereplője. Ha ezt a gondolatmenetet valaki megtoldja az említett metonimiával, akkor végtermékként *narancsos történet* készül el.

Ha a nyelv használói gyakran hallanak ilyen típusú szerkezeteket, akkor már megtakaríthatják az imént vázolt gondolatmenetet: utánozhatják egymást, kész sablonként vehetik át egymástól a *narancsos történet*-féle kifejezéseket.

Ha valaki azt hinné, hogy a helyettesítő funkciójú *történet* kizárólag a Vacsoracsata specialitása, akkor téved. A mindennapi életben is találkozom már vele; igaz, nem sokszor, de nem is egyszer. Például tavaly egy őszi napon a metró Deák téri aluljárójában a süteményárusnál ezt hallottam egy húsz év körüli fiatalembertől: „20 dekát kérek szépen ebből a *juhtúrós történetből*.” Talán nem volt biztos abban, nevezheti-e pogácsának a pult mögött látott süteményt.

Azt a látszatot sem szeretném kelteni, hogy a *történet* helyettesítő szerepe csakis az étkezéssel kapcsolatos. Magában a Vacsoracsatában is elhangzott másféle szövegkörnyezetben, például (a lábtörés után gyógyuló színésztől, ironikusan) lépcsőre vonatkoztatva: „Biztos, hogy miattam van ez a meredek *történet*.” Sőt tudományos előadáshoz fűzött hozzászólásban, neves nyelvésztől is hallottam már ilyet: „Bejön ez a *szórendes történet*”; ez körülbelül azt jelentette: ’fontos szerephez jut a szórend’.

Egyelőre nem tudom megállapítani, milyen lehet a helyettesítőként használt *történet* elterjedtsége. A jövőjét természetesen még nehezebb volna megjósolni.

Bevallom, az ilyen *történet* nekem több okból sem rokonszenves. Bár használatának kialakulása megmagyarázható, nem tartom szerencsésnek, hogy egy folyamatot (is) kifejező, tartalmas jelentésű főnév áll be a statikus és elmosódott jelentésű helyettesítők sorába. Alkalmilag használva az ilyen helyettesítés akár érdekes stílus eszköz is lehetne, elterjedése azonban ettől az érénytől is megfosztaná. Ráadásul úgy érzem, hogy a *történet* – mint üres, a lényegét elmaszató helyettesítő – ellenszenves nyelvhasználati magatartásról árulkodik. Aligha tévedek, ha azt állítom, hogy alkalmazzói ilyenféle képet kívánnak sugározni magukról másoknak: „Nagyon szellemes és laza vagyok, ugye?” Csakhogy ebből a valódi könnyedség helyett könnyen válhat nyegle jópofáskodás. Nem csupán a médiában.

Horváth László

VISSZHANG

Nem vitakozáskényszerből szólok hozzá Horváth Lászlónak az Édes Anyanyelvünk februári számában megjelent „Intézetis” című cikkéhez, hanem mert úgy érzem, a címbeli szó vizsgálata során méltánytalanul szigorúan bánik (el) a szó végén levő -s képzővel. Nyelvünknek ez az egyedülállóan csodálatos képzője számos módon gazdagítja a magyart. Az *intézetis* szóban ugyanaz az -s képző van jelen, amely valakinek vagy valaminek az alkalmi tulajdonságát állandóvá, afféle epitheton ornansszá emeli. Mert más a *mosolygó* és a *mosolygós*, a *verekező* és a *verekezős*, a *harapó* és a *harapós*. Petőfi A Tisza című versében, ha nem csak azt a Magyar község közelében lévő, bizonyos partszakaszt tekintette volna, bizonyára nem a *kanyargó*, hanem a *kanyargós* Tiszáról írt volna. Mert a szóke folyó, ha a maga teljességében vizsgáljuk, nem egyszerűen kanyargó, hanem kanyargós. A kézilabda-mérkőzéseket közvetítő médiaszakemberek szájából is gyakran hallani a *beállós* helyett a *beállós* szót. Pedig más a beálló és a beállós. Előbbi a pályára csereként belépő, utóbbi egy speciális feladatot el látó, a hatos vonal közelében elhelyezkedő, és onnan gyorsan gólt dobni szándékozó játékost jelenti.

Az *intézetis* melléknév jelentéstapadás következtében egy magában kifejezi azt, hogy intézetben élő gyerek. Akinek ez a jellemzője, életformája. Az *intézeti* szó főnévként nem funkcionálhat. A *Bejött az igazgatóhoz két intézeti* mondat elég esetlenül hangzik. Ahogy a tanyai ember sem *tanyai*, hanem *tanyasi* (immár főnév, pl. Ki ez a tanyasi?), az intézetben élő fiatal sem egyszerűen *intézeti*, hanem *intézetis*.

Szilvási Csaba

Mi és hogyan zajlik?

A közhely szerint a téma az utcán hever, a nyelvi jelenségek hajléktalanjai sokszor az újságok lapjain, mint például itt is: „Hisz e grémium kollektív bölcsessége háromnegyed év elmúltával sem konkludált többre vagy másra, mint hogy *zajljon* minden, mint például Erdély patakkövei: a most még egymásnak feszülő részek majd egymáshoz csiszolódnak.”

A latin eredetű *grémium* és *konkludál* nem éppen utcalakók, csupán ott sétafikálnak, de a *zajljon* igealakot szerencsétlen életmódja látnivaló módon megviselte. Nehéz is kapcsolatba lépni vele, ami a kiolvasását illeti; szíve-lelke, akarom mondani, nyelve(zete) facsarodik annak, aki megkísérli.

A magyar nyelv értelmező szótára ezt írja a *zajlik* igéről: „<Nagy folyó, ill. a felszínét borító jég> zajlásban van, egymásra torlóldó jégtáblákat úsztat. ~ a *Duna*. ~ a *jég a Dunán*.” Ez az alapjelentés, az átvitt, képletes jelentés, amely a fenti helyen érvényesül, pedig ez: „<Élet, vmely esemény(sor)> mozgalmas események, küzdelmek között, sok változáson, fordulaton át folyik, történik. *Viharos események ~anak körülöttünk*.” Csakhogy a fentebbi szövegmondat szerzője felszólító módban szeretné használni az igét, innen a *zajljon*. S valóban így szólítunk föl ezzel az igével? Ha arra gondolunk, hogy az a dolog vagy azok a dolgok, amelyek zajlásban vannak, többnyire nem nagyon nőgathatók erősebb zajlásra, és a szótári leírásnál maradván az élet eseménysorai is nehezen. Emiatt azután meglehetősen ritka ennek az igealaknak a felszólító módja.

Maga az ige és származékai persze kevésbé ritkák. Mikszáth Kálmán írói nyelvéből néhány példa tanúsíthatja: „A víz gyúlt, gyúlt a gátnál, valóságosan nagyra növekedett. Amint észrevette, hogy nem mehet át, elkezdett *zajlani*, morgolódni, nyaldosta a deszkát, verdeste a partokat, s széles hullámgyűrűkben ütődött vissza, aztán egyszerre csak meggondolta magát, hogy az okosabb enged, és

visszafordult” (Különös házasság, 1900); „Azután megindultak a tósztok. A székely keveset beszél a lakomáknál, nyugodt, méltóságteljes és mogorva. Ha beszél, felkösztönbekben beszél, pátoossal és meglehetősen világosan. Egész disputák támadtak és *zajlottak le* lassú hömpölygéssel, kacskaringós szónoklatokban” (Két választás Magyarországon, 1896–1897); „Künn volt az utcán [Apolka], a széles, nagy világban. Hogy háborgott, hogy *zajlott* az a szegény szíve. Úgy érezte, hogy mindjárt meghasad” (Beszterce ostroma, 1984). Van még Mikszáth sok kötetnyi prózájában egyebek mellett *zajgó folyam* és *zajgatagos* tenger is, ám felszólító módú igealak nincs.

A *zajlik*hoz hasonló ikes igéknek a többi igékre jellemző formák szerint alakítva (szabályosan *zajló* nyelvtörténeti folyamatban) lehetségesek ezek a alakjaik: *csuklik* – *csukljanak*, *fénylik* – *fényljenek*, *siklik* – *sikljanak*, *villámol* – *villámlják*. Az efféle alakulatok azonban – amint már Károly Sándor bő fél évszázada jelezte – helyettesíthetők a *csukoljanak*, *fényeljenek*, *sikoljanak*, *villámlják* formákkal. Tegyük hozzájuk a *zajlják* felszólító módú igealakot helyettesítő *zajolják*-ot. Az efféle igékben kialakuló mássalhangzó-torlódást az írásképp eleganciája mutatja, de többnyire valamilyen hangzó-összeolvadás történik, illetőleg a hangcsoport alig artikulálható.

A *zajolják* felszólító módú alak (és a hasonló ikes igék felszólító módja) a mai magyar köznyelvben alig-alig van már meg, már A magyar nyelv értelmező szótára is *zajoljon* alakot közöl, bár a két évtizede megjelentetett Magyar ragozási szótár táblázataiból a *zajolják* forma kereshető ki. A világháló egyik, sokak által használatos keresőjében a *zajolják* igealak helytelenítő vörös aláhúzást kapott, a rendszer azután átírta *zajoljon*-ra, amelyre azután mutatott példákat. Ez azt jelzi, hogy azok, akik leírják a számítógépnek a mai magyar nyelvi szabályokat, már nem számolnak ezekkel az immár archaikus formákkal, amelyeknek alakulása talán egyelőre nem *zajlik* tovább. Hasonlóképpen nem *zajlanak* azok a patakkövek, amelyekről az idézet szerzője szól. A stílus eleganciáját itt és most sem a latin eredetű szavak, sem az alaktanilag pontos igealak nem képes megteremteni, s ebben a képzavaros hasonlat végképp nem segít.

Büky László

Halpedikűr

Kutya- és macskakozmetika összetételeink ismeretében első pillantásra kissé bizarrnak tűnik az új, egyre több kozmetikai vállalkozás által kínált szolgáltatás, a *halpedikűr*. A *pedikűr* Bakos Ferenc: Idegen szavak és kifejezések szótára szerint francia eredetű szó, lábápolást jelent, latin gyökereit tekintve pedig a *pes* 'láb', illetve a *cura* 'gyógyítás' elemekre tekint vissza. Csakhogy, amint azt tudjuk, a halnak nincs lába, márpedig a szóalakból joggal következtethetünk arra, hogy ugyanolyan tevékenységről van szó, mint a már említett *kutya- és macskakozmetika* esetében, amikor is az összetétel utótagjában megnevezett szépségtétevékenység az előtagban feltüntetett egvedre irányul.

E nyelvi szerkezet azonban ebben az esetben egészen mást, egy a távol-keleti országok és az Egyesült Államok után az európai, valamint a hazai wellness-szállodákban és a nevesebb manikűr-pedikűr szalonokban, egészségügyi központokban is egyre népszerűbb és mind többek számára elérhető szolgáltatást – némelyek szerint újfajta örületet – jelöl. Ennek során a könnyen fertőzést okozó penge használata helyett lábfürdőt alkalmazva a Kis-Ázsia édes-

vízű tavaiban és patakjaiban őshonos, a pontyfélék családjába tartozó édesvízi *garra rufa* nevű apró halakkal – az eljárást ezért *garra rufa pedikűr*-nek is hívják –, magyarul piros szívogató márnákkal (Cyprinion macrostomus) rágatják le a vendégek lábáról az elhalt bőrt.

A szolgáltatás azonban – megnevezése ellenére – nem szűkül le csupán a lábápolásra, mivel az esetenként 100–200, avagy teljes testkezelés során ennél is több halacszkával végeztetett művelet nem csupán a bőrkeményedéseket szünteti meg, hanem a pikkelysömör és az ekcéma esetében is eredményes.

Az öröndetes élettani hatások mellett mindenképpen üdvözlendő, hogy sem a halacszkák *garra rufa*, sem pedig törökországi élőhelyükre, a Kängal-vidéki melegvíz-forrásokra utaló *kangalhal* elnevezése idegen szóként – egyelőre legalábbis – nem terjedt el nyelvünkben. Helyettük igazán szellemes, e lap Új szavak, kifejezések rovatába kívánkozó szóalkotások jöttek létre: *doktorhal*, *gyógyhal*, *pedikűrös hal*.

Ezek mellett ugyancsak ötletesek az ugyanebben a fogalomkörben használatos jelentéstömörítő összetételek: a *gyógyhalturizmus*, a *halfürdő* és a *halterápia*.

Gasparics Gyula

A figyelmet érdemlő -issim-

Az *-issim-* nem szó, csupán képző. Mindig kell eléje valami: többnyire melléknév, olykor főnév, nagy ritkán egyéb szófaj. Kivéve az igét! És kötelezően áll utána még egy képző, amely egyszerre kifejezi a nemet, számot és esetet. Ebből máris látható: korántsem eredeti magyar szóalakokkal van dolgunk. Nem: szinte kivétel nélkül latinnak vagy olasznak tekintendők. A latin felsőfok jellegzetes toldalékolása az egyes számban az *-issimus*, *-issima*, *-issimum*. Az olasz nyelv úgynevezett önálló felsőfokára alapállásban ezek jellemzőek: *-issimo*, *-issima*; *-issimì*, *-issime*.

Gyermekkorunk óta ismerjük legalább az énekkönyvünk-ből az ilyesféle utasításokat: *fortissimo* és *pianissimo*. Mindkettő olaszul van. Jelentésük: 'igen erősen', illetve 'nagyon hal-kan'. Ha nem tudunk is olaszul, mégis megértjük a szintén jó régi *bravissimót*. Ráadásul ismerjük a nemzetközileg használt alapfokát: *bravo*. Talán ez a *bravissimo* az egyetlen köz-hely-gyanús *-issim-*es alak. Túldicsérünk vele valakit; igaz, sze-rencsére még van stílushatása.

A továbbiakban némi ízelítőt adok az utóbbi években vagy épp frissiben létrejött *-issim-*ekből. Hol ilyen, hol olyan az alaptoldalék; leíró nyelvtani, jelesül szófaji megjegyzéssel nem élek. Utalok azonban a jelentésre vagy az előfordulási közeg-re/alkalomra.

Lassan immár 20 éves múltra tekint vissza a hírveves hazai részfűvös kvartett, a *Fourtissimo* Együttes.

Hirdetésben találtam a Profissimus Kft. cégnevet. Szolgálatásai, országos hatáskörük a temetkezésekkel kapcsolatos(ak). Ugyanígy a sajtóból tudtam meg az Audissima számos szolgáltatását. És hogy ez micsoda? Íme: „Hallókészülék-sza-lon és szakrendelő.” Többoldalú kínálatával állt elő a

Naturissimo Referencia Szalon is. Ezt meg mesterfodrászok és -kozmetikusok, mani- és pedikűrösök meg műkörmépítő-k üzemeltetik.

Óriás-hirdetőablakról ismerős az Intimissimi fantázia-név-főirat: női fehérneműk a specialitásai. Újságárudákban tűnt fel nekem is, hogy van egy ilyen – mondhatni: – szaklap: Alfissimo! Nem nehéz kitalálni: az Alfa Romeóhoz van nem kis köze...

Vannak persze alkalmi *-issim-*szülemények is. Éles István pár éve a Duettissimo címet adta tévés énekes-parodizáló mű-sorának; természetesen másodmagával remekelgetett. És em-lékezetes marad Rákász Gergely koncertorgonista-körútjának átfogó neve: Verdissimo. (Verdin kívül más itáliai zeneszer-zőktől is játszott.)

Már-már örülhettem azon megállapításom igazának, hogy az *-issim-*ezés az angломánia legalábbis részleges és tudatos el-lensúlyozása kíván lenni. Sajnos, egy kicsit mégiscsak téved-tem. Egy hajgyenesítő szerkenyű reklámján ez az öszvér tár-sulás ötlött a szemembe: *Bellissima Creativity*. De nem kell el-keserednünk! E sorok írásakor már lehetett voksolni a Prima Primissima díj elnyerőire. Hévízen pedig nívós Mindszenty Jó-zsef-kiállítás nyílt Fidelissimus Pastor címmel. Ennek magyar fordítását – túl szerényen – alapfokban adták tudtul: Hűség-es pásztor.

De nem is kell mindig felsőként fordítanunk! A katolikus egyház a hit évét éli meg 2013 őszéig. Ennek nyitányaként ad-ták ki magyarul Leo Scheffczyk (sefcsik) A katolikus hit világa című könyvét is. Számos teológiai szakzó így kilépett a nagy-közönség elé – nem kis hasznunkra. A szerző többek közt Jé-zus úgynevezett „ipsissima vox”-jaira is utal. Magyar megfele-lője ez esetben ugyancsak alapfokú: „Krisztus eredeti mondá-sai”.

Holczer József

Találkozunk a Fenyőmezei és a Házaló utca sarkán!

Ha egy „Ismerd meg Óbudát!” vetélkedőn megkérdeznék, hol voltak a címünkben említett utcák, tízezer óbudaiból alkal-masint egy sem tudna a kérdésre válaszolni. Nos, nézzük a rég-múltat!

Az 1700-as években Óbuda városa északon valahol az Ár-pád híd vonalában végződött. 1749–50 körül a város terjesz-ke-dése során itt létrejött utca a Neue Gasse (Új utca) nevet kap-ta. Emberöltő múltával ennek az utcának és a Szentendrére vezető országútnak a találkozásánál épült egy kocsmá, amit később Wirtshaus zum Lärchbaum (Kocsmá a vörösfenyőhöz) névvel illettek. A kocsmá után az Új utca – ami akkor már nem is volt olyan új – nevet váltott, és kezdték Lärche utcának hívni. (A vörösfenyőt a német egyaránt hívja úgy, hogy Lärche és Lerchbaum, l. magyar fenyő vagy fenyőfa.) Megint eltelt egy idő, és a szentendrei országútra kicsit görbén vezető Lärche ut-ca mellett, attól keletre nyitottak egy másik, egyenes utcát, en-nek a neve Lärchenfeld, vagyis Vörösfenyőmező út lett.

Eljött a XIX. század második fele, a nagy névmagyarosítási hullámmal. Az előljáráságon ülő tisztviselők elővették a város térképét, és minden közterületnek a nevét lefordították ma-gyarra. Jól látszott vajon a térképen az a fránya kettős pont az a betű fölött, vagy sem, ki tudja, tény azonban, hogy a névmagya-rító hivatalnok nem vette figyelembe, és nem azt olvasta, hogy:

„Lärche”, hanem: „Lerche”. Ez utóbbi németül annyit tesz, hogy: pacsirta.

Így született meg a Pacsirta és a Pacsirtamező utca. Az előb-bi a lakótelep építése során, 1970 körül megszűnt (ma park van a helyén). Az utóbbi a háború után egy szociáldemokrata tiszt-ségviselő, Knurr Pálné nevét kapta, majd amikor az elvtársak gyanakodni kezdtek, hogy nevezett Horthy Miklós kormány-zósága idején lepaktálhatott a kormánnyal, az utcát Korvin Ot-tórol neveztek el. Őt ma a Tanácsköztársaság véres kezű figu-rájaként tartják számon, ezért sétálhatunk újból a Pacsirtame-ző utcán.

A Pacsirtamező utcából merőlegesen kiinduló utcában an-nak idején zsidó vándorkereskedők (házalók) laktak. Egy há-zaló csak annyi árut vihet magával, amennyit elbír a hátán, ezért érthető, hogy németül apróáru-kereskedőnek hívták. Az apró áru latinul *minutia*, kiejtése [minúcia], németes formája *Minutien*. A névmagyarosítás idején ezt a szót nem ismerték, a *Minute* (perc) szóval azonosították. Mentegethetjük az aktato-logatokat: miért is ismertek volna egy rég elenyészett német szót? Akkoriban már nem éltek Óbudán zsidó házalók. Való-ban nem, csak olyan, akinek kis vegyeskereskedése volt, vagyis: *specerájos*. Az üzlete: *specerájbót* (merthogy a *bolt* úgy hangzik: [bót]). Sváb házalót viszont még a háború után is – úgy 1945–46-ban – láthattunk Óbuda utcáin, „Reibsand!” [ráj-b-zaand!] (súrolópor, szó szerinti: súrolóhomok), később „kő-por!” [keepor] kiabálással kínálta áruját.

Ha a város aktatologatói annak idején tudnak németül, ma megállhatnánk a Házaló és a Vörösfenyőmező (esetleg rövi-vedben: Fenyőmező vagy Fenyőmezei) utca sarkán.

Dr. Makra Zsigmond

MONOLÓG

daltulajdonos-módra

Engedjék meg, hogy kifaggassam magam arról, hogy mit keresek én az énekelt versek világában. Egyszer önéletrajzom bevezetőjében hovatarozásomat így írtam le: „Költők között zenész, zenészek között költő vagyok. Népem egyharmada szülőföldjétől megfosztottan, más népek fennhatósága alatt él. Önmagam veszteném el, ha a világlázást képviselném, és elfutnék nemzeti hagyományaim elől. A Balkán zenei stílusa nem szolgálja, az angolszász muzsika prozódiaja megtöri nyelvünk ritmusát. Az utóbbi 300 évben a német zene, értékeivel együtt, elvetette, átigazította még népdalainkat is. A liturgikus egyházi latin zene, Istennek köszönhetően, csak a költészetre hatott, az ősi zenét meghagyta a népnek. Megmaradni magyarnak, hogy felismerjen az erre járó kíváncsi kultúremler, többszörös energiát igényel. Megmaradnunk Európában csak következetes munkával lehetséges. Önmagunkat kell felmutatnunk az idő szentháromságának jegyében.” Ugye, ez már inkább ars poetica, mint önéletrajz?

Az előadóművészek és a vers

Az irodalomoktatás nem nélkülözheti a támogató segítséget. A segítség az előadóművészek újraértelmező képességétől várható. Ők az alkotások újabb rétegeit mutatják be. A zeneszerző, az énekes, a színész, a versmondó más és más nézőpontból értelmezik a műveket. Ezek hatása, felhívó ereje, indulati töltése újabb és újabb rétegeit nyitják fel a költői műveknek.

A történelem és a vers

A vers értelmezésének támogatására a történelem ismeretere, ismertetésére is szükség van. Ez a háttér segíti az olvasót, a hallgatót, hogy elhelyezze a művet és alkotóját az alkotás megnevezhető idejére. Azt az időt kell megismerni, amikor a mű született, és alkotója üzent, megállapított, javasolt valamit, amit rábizott az olvasóra.

A jelzők, az igék, a főnevek a versben

A vers hangulatát nemcsak a témája határozza meg. A megismerés szöveg szavak, a cselekvő gondolatok, a szereplők hovatarozása mind megannyi jegy, amelyről a költő gondoskodott, hogy témáját könnyebben megismerhessük.

A nyelv és a vers ritmusa

Az anyanyelv és a tájnyelv együttes ritmizálása segíti a versolvasót. A költő anyanyelve és a nemzet köznyelvének olvasói szokása között alkalmanként nagy a különbség. A költő által beszélt hangzó nyelv dönti el a vers ritmusát, amit a költő korának, születési és nevelőhelyének ismerete segít megidézni. Hagyományörző dalaink a példák rá, hogy a dallam hosszú és rövid hangjegyei miként alkalmazkodnak – versszakok ismétlésekor – a szöveg rövid és hosszú szótagjainak változásához. Mellérendelő, egyenrangú a magyar dal ritmusa, a szöveges ének dallam-szöveg viszonya.

A vers dallama

Az anyanyelvnek – a beszélt nyelv mondatainak, mondatrészeinek – ereszkedő dallama, a kezdő szótagok hangsúlya elsőként határozzák meg a dallamot. A klasszikus verselés ritmusképletei, a szóösszetételek mondatban vállalt feladata, szerepe befolyásolhatják a későbbi dallamot.

Ezek azok az alapvető szempontok, amelyek szerint írom dalaimat.

Milyen zenével, milyen dalokat?

Nagyon szeretném a magyar költészet elmúlt 1000 évéből idézni azokat a költőket, akiknek versei megráztak, életben tartották hazaszeretemet, érzelmeimet nem hagyták elfakulni,

és szókincsem gyarapították, kifejezőképességem erősítették. A XIX. század második felére fokozatosan „leszoknak” a költők a zene és a versszöveg szoros együttműködéséről. A beszélt szöveg, a ritmus, a rím és nem utolsósorban a központozás, azaz az írásjelek használata kezdi elfoglalni a muzsika helyét. Természetes, hogy a költészet harmóniájának továbbra is elengedhetetlen feltétele az írásmű muzikalitása, de már nem az alkotás feltétele.

Hogyan találok meg a dallamot?

Minden prózai előadás rendelkezik valamiféle dallammal. A ritmusokba szerkesztett szöveg még inkább muzsikál. Belső zenei antennámmal a versbeszéd dallamát figyelem. Ha a vers megtalálta, a dallam is előhívható. Életre hívom a szöveg által sugalmazott dallamot, és megszólaltathatom a költeményt. A dallamokat szerkeszteni sem kell, mert a vers nyelve magában hordja a zenét.

A dalok hangulata

Történelmi korok, a zene esetében a divatos dallamok és ritmusok, a szórakoztató zeneművek is befolyásolhatják a korabeli költemények zenei hátterét. Társasági élet és költészet egymás nélkül nem létezhetnek, hisz a nyilvánosság az irodalmi alkotások életfeltétele. Ezért kell ismerni a költők korának zenei világát, ízlésformáló kultúráját, de az adott időszak kulturálatlan szokásairól is tudnunk kell. Sokszor ezek a jegyek döntik el egy-egy mű hangulatát.

A politika és a művelődés

A politikai változások megváltoztatják a kulturális élet feltételeit. Az életszínvonal és a művelődés lehetőségei megváltoznak, ha a politikai erők előtérbe kerülnek. A művészeti alkotások és a befogadók a művelődés alapfeltételeit elveszthetik, az elért műveltség szintje felbomlik, egészsége széthullik. Az alkotások, esetünkben a versek, magukra maradnak. Az előadóművészek feladata, hogy a műveket újra és újra bemutassák, a figyelmet felhívják az értékekre, amelyek nem veszhetnek el.

Újra átélhető múlt?

Megzenésített versekkel idézem az elmúlt idők alkotásait. A műveken keresztül az idő figyelmeztető jegyeit idézem. Előadásaimban a versek rejtik ezeket a jegyeket. Az utóbbi közel 200 évről többféle véleményt alkottak társadalomtudósok és történészek. Az én véleményem, amelyben nem lehetek egyedül, az, hogy az eltűnt érték újra kimondható, újra átélhető és tanulságos lehet a résztvevőknek.

Történeti énekek vagy igricek lázadása

A XIX. század első felében alkotók összegezték az addigi idők eredményeit. Többen kezdeményezik a szellemi népművészet elemző közzétételét. A közösségi egyenlőséget, a feléledést biztosító műveltséget támogatják verseikben. Az 1800-as évek második felében a nemzeti liberalizmus kálvinista költők, a transzcendens igényeket katolikus költők, a gondolkodás feudális hátrányait a városi költők verselték meg. Az I. világháború és az ország területi veszteségei az íróársadalmat új kihívások elé állították. A haza fogalma megváltozott, az anyanyelv szerepe felértékelődött. Nemzeti ideológiák megváltoztatták Európa arculatát. A II. világháború után az egész világot újra felosztották. Nemzeteket bénítottak meg a megváltoztathatatlan látszó politikai rendszerek. Ebben a mozdulatlan tűnő állampolgári létben ismét a vers és a próza segítette az embereknek felülemelkedni a napi ideológiai harc okozta sérüléseken. A szocializmus irodalomszemlélete az elcsatolt területek magyar irodalmát az utódállamok irodalmának tulajdonítja, a diaszpóra alkotásait kirekesztette. „Részt venni vagy jelen lenni” – ez a kérdés a szocializmus utáni idők első éveiben. Erre keresem a választ saját szövegű dalaimban.

Ez a néhány gondolat munkásságom összefoglalója.

Dinnyés József

A Nyelvtudományi Intézet műhelyeiből

Szóalkotási folyamatok a jelnyelvben

Egy kívülről érdeklődő számára első pillantásra a jelnyelv lexikális elemeinek erős ikonikussága tűnik fel: sok olyan jel van, amelynek jelentése könnyen kitalálható. Mindez azonban csupán viszonylagos, hiszen az, hogy egy-egy entitásnak (vagy akár elvont fogalomnak) mely elemét ragadja meg annak jelnyelvi megfelelője, meglehetősen esetleges, ugyanakkor egy bizonyos jellemző akár több hasonló entitásra is utalhat: Például a CICA jel a macska bajszát idézi fel (ezt az attribútumát emeli ki), miközben ez számos macskaféle, sőt egyéb állatnak is jellemző tulajdonsága. Mégis ez az „esetlegesség” konvencióvá válik: a jelnyelvhasználó közösség a jel létrejöttének időpontjában az adott megoldást választotta és fogadta be, majd hagyományozta tovább.

Szigorúan a szerkezetet tekintve a jelnyelvi morféimák egy kézformából, egy mozgási komponensből, egy artikulációs helyből és a kéz/ujjak valamilyen orientációjából épülnek fel. A jelek formájában éppúgy bekövetkeznek „fonológiai” változások, mint bármely hangzó nyelv szavainak esetében; éppúgy születnek újabb jelek és tűnnek el régi változatok is; szinonimák, valamint területi és egyéb változatok is élnek párhuzamosan.

Az alábbiakban a jelnyelvi lexikon főbb sajátosságaira szeretnék rámutatni, elsősorban a szóképzés módjaira és a szóösszetételek típusaira fókuszálva. Írásom alapjául egy 7 régióra kiterjedő, 1000–1000 elemből álló kiinduló korpussszal 2010-ben lefolytatott kísérleti jelgyűjtés¹, illetve egy ép jelnyelvhasználóval lefolytatott szóösszetételei rekurziós teszt² eredményei szolgálnak.

Bizonyos jelek esetében jelentés-összevonást figyelhetünk meg, azaz ugyanaz a kézmozdulat több különböző (s nem is feltétlenül rokon) jelentést hordoz – pl. BIZONYÍTÉK / IGAZOLÁS / KAMAT –, az ilyen kifejezések értelmezését a szöveggörnyezetben túl a szájról olvasási kép is segíti. Ezekkel a homályos jelentésű elemekkel szemben természetesen léteznek olyan kifejezések is, amelyekre többféle jelet is találhatunk, amelyek nem teljesen szinonimák, mivel használatuk a szöveggörnyezettől függ, és finomabb jelentéskülönbségeket fedezhetünk fel közöttük. A MEGBESZÉL(ÉS) alakváltozatainál például az a döntő, hogy két ember vagy több vesz részt benne, és pusztán társalgás vagy inkább tárgyalás, megállapodás jellege van-e.

Egy-egy területen belül is léteznek egymás mellett élő jelváltozatok, ezeknek több típusa létezik, többféle megoszlást mutatnak. Vannak jelcsaládok, amelyeknek elemei ugyanarra a dolgra vonatkoznak, de szűkebb jelentésváltozatot képviselnek (pl. KUKORICA: élő vagy főtt – morzsolt, száraz). Vannak életkor szerinti használati különbségek is. Egerben nagyon „látványos” az eltérés a SZÜLETÉSNAP jel esetében: az 1-es változat (2xG forma)³ a tortán meggyűjtött gyertyákra utal – ez a fiatalok jele, míg a középkorú és idősebb réteg a hagyományos szóösszetételként működő 2-es változatot használja (SZÜL(ETIK) + NAP).

Sok régió belül rajzolódott ki hasonló szóképzési logika, amikor a mozgási komponens vagy a kézforma módosulása jelentésmódosulást fejez ki. Kaposváron a MÉH és a MÉZ jelek a mozgási komponens többszöri, illetve egyszeri kivitelezésében térnek el egymástól. Debrecenben az ESTE (2x5→O) és az ÉJSZAKA (2xF) csak a kézformákban különbözik; a hely, a mozgás, de még a kezek orientációja is azonos marad – mintegy kifejezve a két jel rokon jelenségét.

A jelnyelvben szinte az egyetlen valódi képző a SZEMÉLY jel alkalmazása mindazon esetekben, ahol a jelben foglalkozásnevet

¹ Lásd: www.hozzaferes.hu/szotar.

² Rekurzió alatt a nyelvtudományban az olyan, önmagukat ismétlő szerkezeteket értjük, mint például a tagmondatok egymásba ágyazása, vagy amikor egy elemi szó egy összetett szó része.

³ A jelnyelvtudományban elterjedt gyakorlat szerint a kézformákra betűkkel, számokkal és különféle mellékjelekkel lehet hivatkozni, ezek tételes feloldására azonban a jelen cikk keretei között nincs módunk.

vagy általánosabb értelemben ’ember’ jelölést kell alkalmazni, pl. MINISZTERIUM → MINISZTER (= MINISZTERIUM + SZEMÉLY), AUTÓT-VEZET → SOFŐR (AUTÓT-VEZET + SZEMÉLY). Ehhez hasonlóan, bár némiképp korlátozottabban működik bizonyos osztályozók alkalmazása: egy anyag esetében például meghatározó lehet annak kiszerezési, megjelenési formája (FLAKON, DOBOZ, SPRAY stb.), egy tárgy megnevezésének pedig szerves részét képezi, hogy annak jellegzetes kiterjedésére, sőt akár elhelyezkedésére is utalunk (pl. SZÉLES-LAPOS-DOBOZ, AUTÓ + B-lefelé proform a 4-es térszerkezetben).

Amit a hangzó magyar nyelv összetételként fejez ki, az a jelnyelvben esetleg visszaadható egyetlen elemmel (pl. KÉP-MUTATÓ, MOZGÓLÉPCSŐ, NYAKKENDŐ – ezek nem szegmentálható jelek), illetve fordítva (pl. a PUCCS jele felbontható a KATONA + REFORM elemekre, a HÚTÓSZEKRENY pedig a JÉG + HIDEG + KINYIT-ajtót elemekre). A jelösszetételek többsége szekvenciális szerkezetű, azonban fel-felbukkannak szimultán létrejövő kompozitumok is, amelyek esetében a két kéz egyszerre más-más elemet (jelentésegységet) jelenít meg. Ilyenek a már szinte elavultnak számító TEXTTELEFON (a bal kéz a telefonkagylót, a jobb a gépelést fejezi ki), a CSEMPÉSZ (bal: HATÁR + jobb: AD / ÁTBÚJTAT), vagy pl. az APOSTOL (bal: ÓRIZ + jobb: TANÍT).

Az MTA Nyelvtudományi Intézetének korábbi Elméleti és Kísérletes Nyelvészeti Osztályán kifejlesztett, összetett szavak rekurzióját vizsgáló tesztet egy ép nyelvhasználóval, siket jelelővel is lefolytatuk. Ennek elemzése számos sajátos jelenségre mutatott rá. A már említett, nem csupán klasszikusan összetételnek, hanem bizonyos mértékig inkább képzésnek felfogható megoldások (személy-képzés, formai besorolás osztályozók mentén) számos alkalommal felbukkantak. Ezen belül azonban megfigyelhető volt az a tendencia, hogy többszörös, személyre utaló összetételek sorban a SZEMÉLY képző a köztes elemnél törődött, csupán a sorozat végén bukkant fel (lásd pl. a jegyzőkönyvből alább kiemelt kérdés-sort).

19	302	Itt játszanak a gyerekek. Mi ez? Ő takarítja a játszótér. Mi lehet a foglalkozása? Ő felügyeli a játszótértakarítót. Neki mi lehet a foglalkozása?	JÁTSZIK TÉR [szájkép: „játszótér”] JÁTSZIK TÉR TAKARÍT SZEMÉLY [szájkép: „játszótér”] JÁTSZIK TÉR TAKARÍT [szájkép: „takarító”] JÁTSZIK TÉR ELLENŐRIZ SZEMÉLY [szájkép: „felügyelő”]
----	-----	---	---

A teszt eredetileg hangzó magyar nyelvre lett kitalálva, s bizony látványosan tükröződött a szóalkotásban az a tesztelési „baki” is, amikor az előhívó képen látható forma egyik összetételről a másikra módosult (pl. egy szer első említésekor egy flakont láthatunk, a következő képen pedig egy spray-t). Ilyenkor az adatközlő, a továbbképzett formában az osztályozót lecserélte.

45	311	Ez a szer irtja a kullancsot. Mi a neve? Ezzel fűjják a kullancsirtót. Mi lehet a neve? Ez a gép gyártja a kullancsirtófűjt. Mi lehet a neve? Hogyan mondaná egy szóval?	KULLANCS IRT [szájkép: „irtó”] FLAKON KULLANCS IRT [szájkép: „irtó”] SPRAY SPRICCEL SPRAY KULLANCS IRT [szájkép: „irtó”] SPRAY GYÁR TERÜLET
----	-----	--	---

Ez a néhány példa is jól érzékelteti, hogy a jelnyelvhasználók vizualitása elsősorban, a világ szinte minden jelenségét a látáson, a látványon keresztül ragadják meg, és azt nyelvi is igekeznek minél hívebben leképezni.

Szabó M. Helga

A szerző az MTA Nyelvtudományi Intézetének munkatársa, a Pszicho-, Szocio- és Neurolingvisztikai Osztályon belül működő Többnyelvűségi Kutatóközpontban dolgozik. (A szerk.)

Újabb nyelvészanekdoták*

Gáldi László nemcsak magyarul fogalmazta meg cikkeit, hanem mindig azon a nyelven, amilyen nyelvű folyóiratba szánta a közleményt (franciául, németül, románul, oroszul). Egyik alkalommal egy franciául megfogalmazott kéziratot adott leírásra az egyik, egyébként franciául eléggé jól beszélő gépirónőnek, aki a nehezen olvasható kéziratból egy eléggé ritka és rendhagyó ige-időt elhibázott. Feldúltan, magából kikelve robbant be Gáldi László a másik gépirónő szobájába, felháborodottan mondta neki:

– Képzelve Erzsébet! Hogy ez az Ilma milyen buta! Nem tudta hibátlanul leírni a francia *x* ige plusquamperfectjét!

Mire Erzsébet, hogy oldja a feszült hangulatot, védje kolléganőjét, ríposztként megkísérelt egy kisebb tüszúrást is, és így válaszolt:

– De Laci, mi nők nem lehetünk olyan okosak, mint maguk férfiak!

Gáldi a legnagyobb meggyőződés hangján, s némileg megenyhülve, bóknak is szánva mondandóját így válaszolt:

– Higgye el, Erzsébet, az Ilma sokkal butább...!

Csipős és kétértelmű fogalmazásairól, fanyar humoráról volt nevezetes **Németh Gyula** turkológus akadémikus, a Nyelvtudományi Intézet egykori igazgatója. Eppen a folyosón ment nagyszonyi természetű és természetű titkárnőjével, B. Erzsébettel, amikor a folyosó másik végén feltűnt az Intézet könyvtárosa, L. Erzsike. Gyula bácsi odafordult a titkárnőjéhez:

– Látja Erzsébet, elnézem ezt a szőke Erzsikét. Hogy milyen csinos, milyen bájos, milyen kedves. Egészen más, mint maga!

Nyelvész körökben szokás volt, hogy a szerző egy-egy fontosabb munkájából vagy cikkéről készült különnyomatból átadott egy példányt Németh Gyula professzornak, az Intézet igazgatójának. Ő kétféle módon köszöntö meg a tiszteletpéldányt:

„– Köszönöm. Nagy érdeklődéssel fogom a könyvespolcomra tenni.” (Ez azt jelentette, nincs szándékában elolvasni a közleményt.) A másik változat biztatóbb volt: „Köszönöm. Nagy érdeklődéssel teszem az íróasztalomra.”

A Nyelvtudományi Intézet folyosóján összetalálkoztam Németh professzorral. Ő éppen akkor jött be az Intézetbe, hogy ellássa igazgatói feladatait. Meglátva engem, miután köszöntöttem, megállt, botjára támaszkodott, fejét kissé félrehajította, madártekinettel rámnézett, s kissé akadozó modorában megjegyezte:

– Eee őő, fiam! Olvastam a legutóbbi cikkedet. Eeee egészen jó.

Aztán kis szünet, és megkérdezte:

– Mondd csak, fiam, miről is írtál?

Válaszom után újabb szünet. Aztán megszólalt:

– És mondd csak, fiam, hogy is hívnak?

A Petőfi-szótár szerkesztése, az adatok értékelése bizony fáradtságos munka volt. A munkában elfáradva egy délutáni pihenő beszélgetésben **Szabó Dénes** professzor hangosan tűnődve megszólalt:

– Milyen érdekes, a magyar nyelvészek, nyelvművelők egy részének német volt az eredeti neve. Tompa korábban Techert volt, Elekfi meg Eckert, Gáldi Göbl, Tamás Lajos Treml, Bárczi Bächer.

Egy darabig tűnődő csend. És a csendben halkán odaszólt Szabó professzorhoz Soltész Katalin:

– Mondd csak, Dinikém, hogy is hívták a te édesanyádat?

Csend. Aztán halkán megszólalt Dini tanár úr:

– Heeresbacher Emília.

* Ezek az „újabb” nyelvészanekdoták, amelyeket a szerző Balázs Géza összeállítására (ÉA 2012. 5. szám) nyomán vetett papírra, valójában régebbiek, mint amazok, voltaképp „továbbiak”. Hasonlókat szívesen fogadunk olvasóinktól a továbbiakban is! (A szerk.)

Kiváló szakember, jó szívű, előzékeny és udvarias, de kissé ügyetlen, suta mozgású kolléga volt a Nyelvtudományi Intézetben **Uray Géza**. Egy naponkor egy csokor ibolyával így köszöntötte fel egyik kolléganőjét:

– Kívánom, Erzsike, minél később szagolja alulról.

Balogh Lajos írta visszaemlékezésében **Deme Lászlóról**:

Helyesírási kérdésekben sokan fordultak Deme Lászlóhoz. Sokan kértek tőle segítséget, tanácsot, nemcsak egyedi esetekben, hanem a rendszer logikáját, gyakorlati érvényesülését illetően is. Mindig világosan, meggyőzően érvelt olyan ügyekben is, amelyek nem olvashatók ki egyértelműen a szabályzatból. Azt mondták róla, miután kifejtette álláspontját, képes volt percekben belül annak az ellenkezőjét is bebizonyítani. Egyszer elhatározta, hogy próbára teszem a türelmét. Megkérdeztem tőle:

– Laci, te hogyan írnád le azt, hogy pörköltkávé-keverék? Mert szerintem – folytattam tovább – kétféle értelmezés is lehetséges. Ha a különféle nyers kávé először összekeverik, és azután együtt megpörkölik, akkor: pörkölt kávékeverék. Ha viszont mindegyiket külön-külön pörkölik, és aztán keverik össze, akkor: pörkölt kávé-keverék.

Elmosolyodott, és csak ennyit mondott:

– Menj a fenébe!

A Petőfi-szótár szerkesztőségében az ebéd utáni kávézás közben arról folyt a szó, hogy a Pilis hegységben keresik, sőt megtalálni vélték vagy Attila hun fejedelemnek, vagy Árpád vezérnek a sírját. A beállt nagy csendben halkán megszólalt **Büky Béla**. Kiváló szakember volt, később az etimológiai szótár német változatának munkatársa. Lassú, megfontolt beszéde kiváló humort rejtett.

– Ez semmi! Az volna nagy dolog, ha megtalálnák a csodaszarvas csontjait.

A Kruzsokban **Szabó Dénes** prof böngészte a Magyar Nyelv folyóirat legújabb számát.

– Látja Dini! – szól oda neki Pais Dezső professzor, a Kruzsok házigazdája, a folyóirat szerkesztője. – Ez a Magyar Nyelv első olyan száma, amelyben nincsen sajtóhiba.

Pár pillanat múlva Szabó Dénes felkiált:

– Professzor úr, az előfejbem professzor úr nevét így szedték: Pasi Dezső!

Pais Dezső nagyon számon tartotta, figyelte tanítványait, munkásságukat, életsorsukat. Ezt akkor tapasztaltam, amikor 1958 táján – fiam betegeskedése és más gondok miatt – majd egy évnyi hiányzás után tudtam csak eljutni a Kruzsokba, a nyelvészek szokásos keddi találkozójára a fehér asztal mellett, az Erzsébet kávéházban. Pais professzor úr éppen állva magyarázott valamit. Amikor meglátott, félbehagyta mondandóját. A fal és a széksor mögötti szűk helyen élém jött, kezét nyújtott, s csak ennyit mondott: „Pais Dezső vagyok.” Milyen finoman ironikus szemrehányás!

Egy másik alkalommal, amikor a kabátját akarta felvenni távozáskor, odasiettem hozzá, hogy segítsék felvenni a nehéz télikabátot. Nem tudtam, hogy nem szereti az ilyen segítséget. Félig elfordult, rám nézett, és csak ennyit mondott:

– Segített megvenni? Nem? Akkor ne segítsen elszagatni!

Gyergyai Albert külsőre szerényebb volt. Hajlott háttal, mindig két nagy, könyvekkel teli szatyorral járt. Halkan beszélt csodálatos stílusban, kellemes göcseji tájszólással. Róla járt a mondás: a franciák megállapították, hogy Gyergyai Albert beszél a legelegánsabb, legigényesebb francia stílusban, csak göcseji tájszólású franciasággal. Gyergyai professzor a hozzá közelebb álló, mindig éhes szegény sorsú hallgatóit gyakran vitte cukrászdába, megetetni. Nem vendéglőbe, étkezdébe. Az már sértés lett volna. Szeretett tanítványai meghálálták. A magányos, beteg öregurat rendszeresen gondozták, ételt vittek neki, feljártak hozzá takarítani.

Wacha Imre

Derős enciklopédia, mindennapos használatra

Grétsy László: Nyelvi játékaink nagykönyve

Én, kérem, mindent igyekeztem elkövetni. Olvastam volna rendületlenül, de a ceruza magától ugrott a kezembe, hogy meg is fejtsem a feladványokat. (Tollal azért mégse, ugye?) Viszont ez lefékez a komoly, elmélyült (kritikusi) munkában. De mivel a kötet témája a játék, talán a bemutatásának is szabad ehhez igazodnia.

Tudósi életművének koronáját tette le Grétsy László az asztalra, minden nyelvi játékok egyetemes enciklopédiáját. Kézikönyv született, aminek számos előnye van – és természetesen óhatatlanul néhány hátránya, melyek közül csak a legelső említettem a bevezetőben, hogy tudniillik nem hagyja magát *csak úgy* olvastatni. Muszáj vele játszani. És rögtön felhívom a majdani olvasó figyelmét egy magától értetődő dologra. A cím – Nyelvi játékaink nagykönyve – egy sóhajnyi pontosítással figyelmeztet, hogy a magyar nyelv játékkészletét igyekszik felsorakoztatni, vagyis csak a saját rétünkön kaszálunk. Magától értetődőnek tűnik, de aki valamennyire is járatos a nyelvi játékok világában, tudhatja, hogy nagyon sok közülük világszerte ismert és mivelt elmetorna, számos másik pedig csak magyarul játszható. Azért lesz szó az áthallásokról is benne.

A mű születésének történetét nem szükséges felmondani. Grétsy tanár úr az előszóban beszámol játékkügybeli előéletéről, hogy hány évtizede foglalkozik a gondolkodásnak olyan fajta működésével, melynek célja nem kizárólag a tárgyilagos információközlés, hanem a megfogalmazás nem szokásos módja. Ezer szerencse, hogy a világon nem csupán kazohiniabeli okos, de unalmas *hínek* vannak. Szükség van olyanokra is, akik magában a kommunikációs eszközben rejlő szokatlanságot fedezik fel, és azt veszik górcső alá. Mint Karinthy Frigyes, Kosztolányi és legendás asztaltársaságuk.

Ha magát a játékciklopédiát tekintjük, Grétsy László a leglogikusabbnak tűnő szerkezetet választotta, a legkisebb egységtől, a betűk és hangok köréből indul el a szavak, mondatok és nagyobb egységek felé. De rögtön szembekerül az olvasó a szerző problémájával: a biliárd-effektussal. Ugyanis a példák bemutatása zerguzogos útvonalon vezet más, bonyolultabb játékok felé, és könnyű lenne eltévedni az erdőben (hogy költői legyek). Ezt a buktatót azonban a szerző utalásokkal, későbbi fejezetekre hivatkozással kivédi, szinte türelmet kérve az olvasótól, hogy „Eljutunk majd oda is, csak légy türelmes...” – ez a már említett másik hátrány, mert az olvasó türelmetlen.

Komoly(talan)ra fordítva: már az induláskor recepteket kapunk ahhoz, hogyan tekintsünk egy betűre/hangra, és miképpen mutatkozik másnak a legegyszerűbb szó is, ha valamilyen légből kapott szabályt társítunk hozzá. Ez a „légből kapott szabály” szinte minden játék lényege, ugróiskolától szonett-koszorúig (és tovább). Hogy világosabb legyek: a versfőkbe (vagy szókezdetekbe) rejtett név sok száz éves feladat/játék, aszerint, hogy kémüzenetet hordoz, vagy szerelmes hódolatot fejez ki. Mármost az, hogy például valamelyik betűnek – mondjuk – kötelező vagy tilos jelen lennie egy szóhalmazban, kötetlen (prózai) vagy kötött formájú (vers-) szövegben, az már maga a játék. (Hogy néha maga a túlélés eszköze, arról például Karinthy Ferenc Gellérthegyi álmok című darabja tanúsodik.)

Még mindig a néhány betűt felhasználó játékfajták közé tartozik egy, amely a grafika határvidéke felé visz, ez a képtalányok, rébuszok kategóriája. (Ezekhez az enyémétől eltérő agyberendezés szükséges, talán ezért is inkább csak tisztelem, mint kedvelem...) A rejtvénylapok előszeretettel adták fel már a 19. század végén is, s a rejtett csapda ezekben általában az, hogy a betűk egymáshoz viszonyított helyzetét – vagy éppen ugyanazt az egyenlőségelet (példának okáért) – legalább 5–10 különböző módon olvashatjuk ki, a rejtvényszerkesztő leleménységére szerint.

A tanár úr a betűjátékok fejedelmének nevezi az anagrammát – és ebben nincs is helye vitának. A véletlenszerűen feldobott karakterkészlet számos családi, társasági játékban nyert fizikai formát (betűrómi, scrabble és társai), és azt hiszem, érdemes itt felhívni a figyelmet arra, hogy ennek a játéknak a kelletően szórakoztató műveléséhez nem árt némi autisztikus képesség – párosulva matematikai vagy inkább kombinatorikai talentummal. Ahhoz, hogy a klasszikus betűrómit (hét, vélet-

lenszerűen dobott betűvel) jól tudjuk játszani, persze nem árt 3-4 elem kombinálásával kezdeni. (Van erre is példa a könyvben.) De az anagrammázás akkor válik igazán élvezetté, amikor már nem kizárólag szótározott kifejezéseket alkotunk, vagy azok toldalékolt változatait, hanem szinte képtelenségeket. (Ínyenceknek kiegészítésül a kötetből: a *kántorból* alkotott *tonrák* [hibrid...], *tonkár* [mint: vízkár, tűzkár], illetve a szintén K. Ciniék alkotta *ár-tetű* és *tűmamó* [In: Nyelvelés].)

Amiként a házak sem csak téglából épülnek, azonképpen a téglapanel módjára készülnek a szótagjátékok, ezek is valahol az előbb említett kombinatorikai módszerrel játszhatók, félretéve a tudományosságot. Így jutunk el az egész szavakhoz, és ahhoz a kérdéshez, hogy ismerjük-e a szavak jelentését.

Ezt a fölvetést érdemes nagyon komolyan venni, és innentől kezdve egyre komolyabban. Ugyanis a magyar szókincsnek tömördek olyan szava létezik, amelyik csak szűkebb körben használatos – mert tájnyelvi, szaknyelvi, elavult s így tovább –, ezért aztán ismeretlenként tekintünk rá. Különösen, ha még hasonlít is egy másikra, amit ismerünk! De az sem jó, ha összetévesztjük vagy összekeverjük őket (ám ez már két másik játék). Itt hadd hívjam föl a figyelmet a többjelentésű szavakkal művelt játékokra, melyeket nékem egy biedermeier hölgy, bizonyos Poliszémia mutat be. (Jól van, na, szándékos...) Természetesen, ha a feltételrendszert megfordítjuk, akkor az alak azonos, de a tartalom eltérő (ez a homonímia). Ez számos félreértésre ad majd okot... És még mindig nem mondatokról beszélünk, csak szavakról.

Közbevetésként megjegyzem, hogy bár maga Grétsy László is alkotott számos feladványt és megoldást, azért nem lehet megfeledkezni arról, hogy egy országnyi játszótársa volt az elmúlt évtizedekben, akik részben a különféle nyomtatott vagy rádiós/tévé játékvonal megfejtoiként és küldoiként járultak hozzá e kötet példanyagához, részben pedig újabb és újabb kombinációkkal maguk alkottak – gyakran egyre szűkebb – zsákot a benne táncoláshoz. És táncoltak is benne!

A kötet második fele a mondatjátékokra épül, természetesen itt is fokozatosan csipegetjük a tudnivalókat. Évszázadokra, pontosabban már évezredekre tekint vissza az egyik kedvelem, az oda-vissza olvasható szó/mondat/szöveg: a palindrom. Hasonló klasszikus a szövegbe építhető név, kifejezés, mondat vagy mondat: az intarzia. Ezek közismertek, már gyerekekkel is lehet játszani, és felhasználhatók még pedagógiai eszközként is. Ez a „szóberakás” elég egyszerű, hogy ne futamodjanak meg tőle, és elég bonyolult ahhoz, hogy megizleljék a nehézség legyőzésének örömét. Természetesen az eléggé fűrt agyú felnőtt játékosok még tovább nehezítették maguknak a

Egy obsitos rádiós szerkesztő jegyzete

A nyökögési együtthető

Nyökögésnek azt nevezzük, amikor a beszélő személy a szavak között *ő-ő-ő*-szerű hangokat hallat, valósággal nyög. Nem azért, mert fáj valamije, hanem talán azért, mert keresi a szavakat, a mondat közepén gondolkodik azon, hogyan folytassa a mondatját. Vagy talán pszichés okokból gátolt. Nem tudom, de az kétségtelen, hogy az ilyen embert kifejezetten kellemetlen hallgatni, a miatta elszenvedett idővesztéséről nem is szólva. Eppen ezért a (régibben magnóra, ma elektronikus berendezésre) rögzített rádióműsorokból kivágtuk, eltávolítottuk a nyökögéseket, valamint az azokkal egyenértékű parazita jelenségeket, például a kötőszavak, névelők ismételtetését (*hogy-hogy-hogy, és-és-és, a-a-a* stb.).

Az így beszélő interjúalanyok megkeserítették a vágótechnikusok és a szerkesztők életét. Főleges munkával terhelték őket, hiszen egy tízperces magnetofonfelvétel megtisztítása (nyökögésenként egy-egy vágás-ragasztás-összeillesztés, de akár elektronikus „vágása” is) akár egy-másfél órával járhatott. Ez a megtisztítás egyrészt a beszélő személy érdekét szolgálta (a nyökögő ember ellenszenves, a „megtisztított” interjúalanyból, vitaréztvevőből viszont valóságos Démoszthenész képes faragni), másrészt és főként pedig a hallgatókét, mivel mentesítette őket attól, hogy kellemetlen, nyökögő beszédet legyenek kénytelenek végigszenvedni.

→ feladatot, persze nem csak ebben a kategóriában – így aztán a szójátéklklubok találkozóin gyakran jutottunk el a „Képtelenség megoldani!” felkiáltásig. (De lehet. Mindig lehetett.)

Ha már a mondatoknál tartunk, a bekezdés (mint következő lépcső) helyett immár a verses játékok következnek. Ez is szinte végtelen, mint az univerzum, mert a vers maga is szabályjáték, aztán a tartalom szintén – s ez már egy másik feladvány. Hát ha még a vers ritmus- vagy rímszerkezete is kötött, mint a kikacsintós limeriké vagy a japán haikué! Esetleg még vegyük hozzá valamelyik betű használatának tilalmát. (Hogy komolyak ne legyünk: és locsoljuk meg egy kevés extra szűz olívaolajjal...)

Anélkül, hogy részletekbe mennék, itt már eljutunk az irodalmi és nyelvi játszótársak közé, akiknek számos, nevezzük így: „határvidéki” ötletet köszönhet a játékok (b)irodalma. A már említettek mellett Örkény István, Timár György, Varró Dániel, Weöres Sándor, Tótfalusi István, Orbán Ottó, Várady Szabolcs, a magyar költészet színe-java vonul fel; sziporkákkal, önironikus karcokkal, valódi és kínzórímekkel.

Legvégül pedig mindennapjaink egyszerű és végtelenig bonyolítható fejtördelői is sorra kerülnek: a rendhagyó nyelvtanórák rejtetten oktató furfangjai egyfelől, a mindennapi agytornáztató keresztretjtvények másfelől. Meg persze a mindenféle csecsebecsék, amelyekkel kipitykélhetjük már így is gazdag nyelvi játékos ismereteinket: félreértendő kérdések, zizis válaszokkal, aztán hogyan olvassák ki egy-egy mondatunkat más (lengyel) anyanyelvű, vagy a magyar mondatot franciás helyesírással hogyan véssék papírra – szóval mindig akad egy erősebb távcső, amivel tovább feszegetjük a játékuniverzum határait.

A nagykönyv szerzője mindig meg is említi sok-sok játszótársa nevét. Hadd említsem meg a hatalmas gyűjtemény egyik háttér-munkatársát, szeretett játékostársunkat, aki kevéssel a

Egyszer papírt, tollat ragadtam, és az interjúalany vágtalan beszédét hallgatva minden nyökögés, illetve egyéb fölösleges szóismételtetés (tehát ugyancsak kivágandó elem) után egy vonalat húztam, önként áthúztam őket, majd egy perc elműltével megszámláltam az így kapott vonalakat. A vonalak mennyiségét, tehát azt, hogy valakinek a beszédében egy perc alatt hányszor kell a magnószalagból vágni, elneveztem nyökögési együtthetőnek.

Ma, amikor a rádiókban rendkívüli mértékben megsaporodtak az élő adások (ez egyébként üdvözlendő jelenség), amelyekből értelemszerűen nem lehet kivágni az idegborzoló „tartalommal” megtöltött szövegeket, meztelen valóságában jelenik meg a mindent elárasztó nyökögés. Természetesen más az elvárás egy „mezei” nyilatkozóval (például egy gazdasági vezetővel, háziasszonnyal, jogi szakértővel) és más egy hivatásos politikussal szemben, akinek „szakmájához” – legalábbis elvben – a szónoklás tudománya is hozzátartozna. Arról nem szólva, hogy a hallgatók számára kellemetlen nyökögésével a politikus ellenszenvet kelt magával – és véső soron pártjával – szemben. A legrosszabb (mondhatnám a legsajnálatosabb, mi több, a legfelháborítóbb) azonban az, amikor maga a rádióriporter, a műsorvezető – vagyis a hivatásos beszélő – nyökög, ami sajnos szintén nem ritka jelenség.

Nemrégiben – már mint kívülálló nyugdíjas – elkezdtem mérni a rádiókban a nyökögési együtthetőket A „civil” nyilatkozóknál ez a szomorú mutató néha még a 30-at és 30-at (30 nyökögés/perc) is eléri, sőt jócskán meg is haladja. De ismerek olyan gyakran nyilatkozó magas állású politikust is, aki legalább 20–25-ös együtthetőt tud „felmutatni”. Az pedig már a rádiós szakma szégyene, hogy vannak hivatásos rádiósok, akiknek a nyökögési együtthetője 10–15.

A következtetések levonását a nyilatkozókra, a politikai és a rádiós vezetőkre bízom. A legérdekeltőbb – a kedves hallgató – ugyanis úgysem tud a helyzeten változtatni.

Kulcsár István

könyv megjelenése előtt hagyott itt bennünket: dr. Bencze Imrét. Számos játéköltete került bele a kötetbe, és még annál is több feladványa és megoldása. Soha nem tekintette magát költőnek, de ragyogó versbe foglalta a magyar nyelv lehetőségei iránti rajongását. (Kéretik az interneten keresni Édes, ékes anyanyelvünk [http://www.youtube.com/watch?v=oT4CKxZWpeg] címmel.)

Érdemes végezetül elgondolkodni azon, hogy a könyvben is említett nagyszerű Karinthy-játék, A főherceg vizsgálja voltaképpen modellje mindenféle nyelvi feladványkészítésnek. Ezzel csak megtisztelni szeretném a szabályteremtőket – ugyanis a megfejtőnek rá kell jönnie, hogy mit eszelt ki az, akinek először a megfejtése volt meg, és csak ahhoz szabta a kérdést.

Ugyanez a kérdés motoszkált mindvégig bennem, amikor a képtalányokat próbáltam (eredménytelenül) kibogozni. Meg akkor is, amikor észrevettem, hogy bár a szinonimák terén elég otthonosnak érzem magam, csak sokadikra tudtam ráhibázni a feladványban válaszként várt rokon értelmű szóra, kifejezésre.

De Grétsy tanár úr végig udvariasan nyújtja segítő kezét. Mintha kamera előtt vagy mikrofon mögött – vagy még inkább baráti körben, kényelmes fotelben – ülne, élvezetesen megmagyarázza először a játék felépítését, művelődéstörténeti fűszerekkel jócskán meghinti, majd vonzóan tálalja a rejtvényes játékot, és mindig hozzáfűzi, hogy a csontokat félre lehet tenni: a fejezet végén azért ott vannak a megfejtések.

Hátrányt említettem írásom elején: a kötetet A magyar nyelv kézikönyvei sorozatban jelentette meg a Tinta Könyvkiadó, ennek megfelelően külleme komoly és illusztrációk nélküli. Pedig az egész művet átjáró derűhöz jól illenének. De az egészhez képest ez szóra sem érdemes apróság. (Grétsy László: *Nyelvi játékaink nagykönyve. A magyar nyelv kézikönyvei XXVI., Tinta Könyvkiadó, 2012. 528 lap.*)

Bedő J. István

Boldogként a börtönnek érzett társadalomban

Beszélgetés Zsigmond Győzővel

2012-ben volt 20 éves az Anyanyelvpolók Erdélyi Szövetsége (AESZ). Ebből az alkalomból megjelent egy összefoglaló kötet. De nem találom benne a nevedet. Pedig te számoltál be első ízben Magyarországon erről a szervezetről (Magyar Nyelvőr 1993/4.), s úgy tudom, hogy alapítója, illetve első elnöke is voltál...

– Volt idő, amikor mindennaposak voltak a csúsztatások, a tények elferdítései. Abban az időben a Ceaușescu-korszak szocializmusában ez volt az általános, jó lenne ezen túllépni. Igen, 20 éves az AESZ, meg nem is. Amúgy valóban alapító elnöke vagyok, az első. Azon a közgyűlésen (melyen Péntek János ugyancsak ott volt Kovásznán 1992 tavaszán) engem választottak vezetőjüknek, majd 1995-ben újra. Tehát a kezdetektől 1997. október 18-ig voltam elnök. Társelnök volt évekig Péntek professzor úr, s egészen rövid ideig volt elnök Tulit Ilona. Sajnos, téves adatok kerültek be az alapításról még az AESZ által kiadott évfordulós kötetbe is (Nyelvét megtartó közösség – közösségét megtartó nyelv, Sepsiszentgyörgy, 2012).

Mikor és hogy történt az alapítás?

– 1991 decemberében a Romániai Magyar Pedagógusok Demokratikus Szövetsége sepsiszentgyörgyi közgyűlésén javaslatomra már létrejött az AESZ, az említett szervezet önálló tagszervezeteként, engem választva elnökének. Szerettem volna teljes önállóságot, ami össze is jött az általam szétküldött felhívások alapján Kovásznán, 1992-ben.

Te hogy látod az AESZ történetét?

– Az előtörténet 1983-ban kezdődött. A Székelyudvarhely melletti Bikafalván szerveztem az első nyelvi vetélkedőt. 1984-ben Felsőboldogfalván már Székelyudvarhely és környéke számára a Kőrösi Csoma Sándor születésének 200. évfordulójához kapcsolt nyelvpoló rendezvényt sikerült szervezni. Sajnos, utóljára a megyében, ahonnan gyakori, fokozódó zaklatásokat követően száműztek a hírhedt szeku illetékesei. 1985-ben Dálnokba kerültem mezőgazdaságtant s testnevelést tanítani, s feleségemnek is el kellett jönnie a székelyudvarhelyi tanítóképzőből. 2012-ben nem a HAV (Hargita megyei anyanyelvi vetélkedő) 28. évfordulójára, hanem a KAV (Kovászna megyei – majd Kőrösi Csoma Sándor néven országos – vetélkedő) csupán 27. évfordulójára emlékezhetünk. A KAV kiin-

Névjegy

Zsigmond Győző 1959-ben született Tordán. 1982-ben magyar-francia szakot végzett a kolozsvári Babeș-Bolyai Tudományegyetemen. Tíz évig tanított Hargita és Kovászna megyei iskolákban. Azután a Bukaresti Tudományegyetem Hungarológiai Tanszékének adjunktusa, docense, 2004-től tanszékvezető professzora. Elsősorban helynév- és néprajzkutatóként, játékos nyelvművelőként ismert. 47 könyv társszerzője, 10 kötet szerkesztője, mintegy 100 tanulmány és szakcikk szerzője. Kötetei: Néprajzi tanulmányok (1997), Három kismacska... Erdélyi politikai viccek. 1977–1997 (1997, 2006), Névtani és nyelvművelő írások (1998), Égitest és néphagyomány (1999), Orbán Balázs idejében és ma (2001), Nyelvi rejtély, játék, verseny (2003, 2011), Csillagok, csillagképek magyar népi nevei. Csillagokhoz fűződő néphagyomány (2005), Gomba és hagyomány (2009), Népi gombászat a Székelyföldön (2011).

dulópontja volt a nyelvművelés intézményes keretbe szerveződésének, majd kétszáz évvel az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság megalakulása után. A szerencsés folytatást Kovászna megyébe kerülésemet követően az akkori magyar szakos tanfelügyelőnek, Tulit Ilonának köszönheti, aki rábólintott javaslatomra, hogy meg kéne alapítani Romániában egy magyar nyelvművelő társaságot, és az RMPSZ sepsiszentgyörgyi tanácskozásán a jelenlévők meg is szavazták az AESZ létrejöttét, melynek megszervezésével, tagságának kiépítésével megbíztak mint alapító minden es elnököt. Az évfordulóra megjelent kötetben ellentmondó adatok szerepelnek.

Milyen elvek alapján fogtál munkához?

– Magam is a Lőrincze Lajos, Deme László, Grétsy László nevével fémjelzett ún. pozitív nyelvművelés híve vagyok. A romániai magyar nyelvművelést hivatásszerűen végzők erejét meghaladó a feladat: hátrányos helyzetű, nyelvi jogfosztottsággal is sújtott kisebbség egészséges nyelvhasználatát elősegíteni, akkor, mikor a magyar anyanyelv megőrzése, mindennapi használata is gondot jelent. Híján vagyunk magyar egyetemnek, iskolának ott is, ahol megyényi területen a többség vagyunk. Nehezebb a magyar nyelvi norma érvényesítése Romániában, mint Magyarországon. Ennek főbb okai: az alapkönyvek hiánya iskoláinkban; viszonylagos elszigeteltségünk a magyar nyelvterület többi részétől; a magyar tannyelvű egyetem hiánya, az itteni magyar sajtó, rádió, televízió, könyvkiadás nyelvi állapota. Bár a Duna tévé foghatósága óta megnöttek anyanyelvhasználatunk esélyei. Sajátos feladatok nyelvművelésünknek a romániaiakból adódó hibalehetőségek feltérképezése és kiküszöbölésük megkísérlése, tudatosítása a tájnyelvek értékeit is. Az AESZ, az erdélyi magyar nyelvművelés méltán szívügyének kell, hogy tekintse a bekapcsolódást a magyarság egészének a vérkeringésébe, élve például a Magyarországon már adott versenykeretekkel, felkészítési, továbbképzési lehetőségekkel. Több mint fél évtizednyi elnökségem idején (1991–93, 1995–97. között) semmilyen rendszeres anyagi támogatásban nem volt része az AESZ-nek. Az utóbbi időben megszorított nyelvművelő meg nyelvészeti intézmények és kiadványok azonban jelzik a kívánt előrelépést, a haladást.

Pályádon milyen állomásnak számít az AESZ?

– Elégedetten mondhatom, hogy a nyelvművelő, a magyar-tanári, a játékvezetői munka során többször érezhettem boldognak magam a többnyire börtönnek érzett társadalomban. Jóllehet az 1989. decemberi változásokat követően egyre inkább a néprajzkutatásnak köteleztem el magam, folyamatosan részt veszek a nyelvi vetélkedők szervezésében. 1992-től vagyok a Bukaresti Tudományegyetem hungarológiai tanszékén. Azóta hivatalból is nyelvművelék. Hallgatóinknak a magyar néprajzon meg névtanon kívül nyelvművelést is tanítok. Legjelentősebb nyelvművelő munkámnak a KAV-forgatókönyveimet, a KAV szervezését, játékvezetését tartom, valamint azt, hogy az AESZ alapító elnöke lehettem. Kötetre való saját nyelvi, irodalmi játékomból, rejtélyem várja, hogy megjelenhesen.

Most min dolgozol?

– Bukarestbe ingázom, s igyekszem jól vezetni tanszékünket az egyetem Idegen Nyelvek és Irodalmak Karán. Írom a pályázatokat, segítem doktoranduszaimat, szakdolgozatosaimat, fokozati vizsgára jelentkező kollégáinkat. Folytatom a gomba és a népi kultúra kapcsolatának vizsgálatát, a székely népi gombászatról írottakat kiegészítem, a moldvai magyarok népi gombaismeretét illetően újabb terepmunkát tervezek. Folytatom a történeti szájhagyomány, a beszélő nevek, a népi kártyajátékok meg a népi sakk terén is kutatásomat, s remélem, hogy nyelvi-logikai játéktalálmányom (a szómalom) szabadalmaztatására is jut majd idő; tervezem nyelvi játékos, rejtélyes újabb könyv megírását s ilyeneket, mint: Gomba és irodalom, Dálnok nagymonográfiája, Találd ki a csattanóját!

B. G.

HÍREK – ESEMÉNYEK

Hírek

Kazinczy-gála. Idén is sikeres volt, telt házat vonzott 2012. február 23-án a Kazinczy-gála, a Kazinczy-érmesek és -díjasok jutalomjátéka. Többek között fellépett Tóth Enikő, Peller Anna, Hegedűs D. Géza, Szalma László. Konferált Török Annamária, zongorán közreműködött Pölcz Ádám. A gálát köszöntötte Juhász Judit, Bózsöny Ferenc és Szankonyi Károly.

*

Hároméves a *szomagyarito.hu*, az első szómagyarító lap. 2010-ben indult, 2013. január elején 2592 idegen szóra 5713 szómagyarítási javaslat érkezett, a csúcs a *pendrive* 96 szómagyarítással és 52 hozzászólással. A legaktívabb ismeretlen szómagyarító egymagában 1020 szót küldött be. 2012-től már nemcsak idegen szavakat, hanem új, most született magyar szavakat is be lehet írni a honlapra.

*

Két igazságügyi szakértőt jegyzett be nyelvészetből a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium: Balázs Gézát a 010420-as és Nagy Leventét a 010416-os számon. Az igazságügyi szakértők az igazságügyi kamara tagjai, akik a nyomozóhatóság, a bíróságok kirendelésére vagy ügyvédek, egyének felkérésére végzik munkájukat. Jellemzően ilyen tevékenység a szövegértelmezés, szerzőazonosítás, de egyéb nyelvi kérdésekben is adhatnak szakvéleményt.

Kiss Jenő köszöntése

A rábaközi Mihályiból indult, ahol Zsirai Miklós is született, s hú maradt szülőföldjéhez, hiszen szinte évente közreadott valamit faluja nyelvjárásáról. A legheiresebb a Mihályi tájszótár. Ugyanolyan meghatározó volt számára a soproni gimnázium, mint az Eötvös Collégium, majd pedig az ELTE, amely első és egyetlen munkahelye. A nyelvjárástudomány mellett nyelvtörténettel, szociolingvisztikával, nyelvpolitikával is foglalkozik, s most, amikor 70. születésnapján saját írásainak gyűjteményével kívánták meglepni, komoly feladatot jelentett tetemes és sokszor eldugott helyen megjelent publikációinak felkutatása. Hallgatók nemzedékeit oktatta halk, pontos és szép szavakkal a tudomány szeretetére, sokan vallják mesterüknek. Alapvető nyelvtudományi munkái mellett olyan érdekes területeket is kutatott, mint a madár- vagy szőlőnevek. A magyar nyelvtudomány alapvető értékeinek, küldetés-tudatának képviselője, s közben nem idegenkedik modern irányzatok, megközelítések befogadásától. Étoszát talán a következő két tény jellemzi a legjobban: szülőföldje, a Rábaköz hagyományainak kutatása és ápolása mellett a magyar nyelvtudomány jelesének emlékét is folyamatosan ébren tartja, s mind a Magyar Nyelvtudományi Társaságban (jelenleg elnökként), mind pedig bárhol, ahová hívják, szívesen, szeretettel és szépen beszél róluk. Néhány éve Széphalomban ő nyitotta meg a magyar nyelv hetét. Kiss Jenő professzort 70. születésnapja alkalmából 2013. február 15-én köszöntötték az ELTE Bölcsészettudományi Karán és a Magyar Nyelvtudományi Társaságban. (*Manyszi-infó*)

Megszűnik-e az Anyanyelvi Konferencia?

Ezzel a címmel egyoldalas írás jelent meg Pomogáts Béla tollából az Elet és Irodalom 2013. február 15-i számában. Az Anyanyelvi Konferencia (A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, rövidítve: AK) 1970-ben alakult, elsősorban a magyar nyelv megőrzéséért, a nyelvművelésért és az irodalmi kultúra terjesztéséért. Első elnöke Bárczi Géza volt, akit Lőrincze Lajos, majd Pomogáts Béla követett. A Társaság eleinte jelentős állami támogatást kapott, ám ez az utóbbi években megcsappant, s 2012-ben gyakorlatilag megszűnt. Pomogáts Béla elnök ezért a 2012. november 19-én tartott közgyűlésen lemondott, s Balázs Gézát választották meg elnöknek. Az új elnök a szinte kilátástalan helyzetben csak egy (részben külföldi tagokból álló) operatív bizottság felállításával közösen, és Bárczi Géza, valamint Lőrincze Lajos örökségének továbbvitelével, valamint a határon kívüli és diaszporában élő magyarság nyelvének megőrzése érdekében vállalta a nehéz feladatot. Az első ésszerűsítő intézkedések: az AK két korábbi fizetett alkalmazottja 2013-tól társadalmi munkában dolgozik, az irodát igyekeznek hasznosítani, megszüntetik a negyvenéves Nyelvünk és Kultúránk nyomtatott változatát, Nagy Károly Alap néven önkéntes támogatói lehetőséget biztosítanak (a volt elnök és több tag havi 20–20 ezer forintot ajánlott fel az alapba), új stratégiát dolgoznak ki, és évi 3-4 kiemelt programjukat más szervezetekkel közösen szervezik. Meghirdették a Weöres Sándor emléktáborát. A www.mnyknt.hu honlapon minden fontosabb eseményről tájékozódni lehet, s már olvasható is a Nyelvünk és Kultúránk elektronikus változata, az e-NYÉK. Biztató eredmény, hogy a Fővárosi Bíróság 2013. februárjában az AK-t közhasznú társasággá nyilvánította. Az új elnök programjában kiemelt feladatként szerepel az Anyanyelvi Ápolók Szövetségével és más anyanyelvi és irodalmi szervezetekkel való szoros együttműködés.

Weöres Sándor élményverseny kiírása

2013. június 22-én lesz Weöres Sándor születésének 100. évfordulója. Ezen a napon Széphalomban rendezik meg a 3. anyanyelvi juniálist, amelyre az Anyanyelvi Konferencia, a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága külön Weöres-szimposiumot és kiállítást szervez. Az élményversenyt két kategóriában hirdetjük meg:

1. Weöres Sándor rajzpályázat (16 éven aluliaknak). Weöres Sándor életművéhez kapcsolódó rajzokat várunk technikai megkötöttség nélkül.

2. Weöres Sándor élménypályázat bármilyen műfajban (vallomás, oral history, tanulmány, cikk, interjú, vers, ének, dal, fotó stb.) életkori megkötés nélkül.

Díjazás: Mindkét kategóriában „nyelvészeti minikönyvtár” (nyelvészeti kiadók könyvcsoportja). Az élményverseny díjazottjainak műveit a széphalmi Magyar Nyelv Múzeumban kiállítjuk, valamint válogatás jelenik meg belőlük a Nyelvünk és Kultúránk című folyóiratban.

Beküldési határidő: 2013. május 15.
Cím: AK – WS-verseny, 1072 Budapest, Rákóczi út 38. I. em. 2.

Érdeklődés: anyanyelvi@interware.hu, illetve: iroda@e-nyelv.hu.

Nyelvészeti könyvek

Beszédtudomány az anyanyelv-elsajátítástól a zöngeszókezdési időig. Szerk.: Markó Alexandra. ELTE–MTA, Budapest, 2012. (Gósy Mária születésnapjára.)

Boda István Károly – Porkoláb Judit: A hipertext paradigmája a szövegtervezésben és a stílusztikában. Debreceni Egyetemi Kiadó, 2012.

Fordítástudomány XIV/1. (2012)

Grétsy László: Nyelvi játékok nagy-könyve. Tinta, Budapest, 2012.

Hosszú Gábor: Heritage of Scribes. The Relation of Rovas Scripts to Eurasian Writing Systems. Budapest, 2012.

Kristeva, Julia: Kezdetben volt a szerelem. Pszichoanalízis és hit. Napkút, Budapest, 2012.

Lénárd Sándor hagyatékából: Egy magyar idegenvezető Babel tornyában. Írások a nyelvekről. Szerk.: Siklós Péter – Terts István. Typotex, 2010.

Magyar Nyelvjárások XLIX. Debrecen, 2011.

Máté László: A kassai Batsányi Kör. Béres József emlékezése. Kassa, 2012.

Sándor Klára: Nyelvrokonság és hun-hagyomány. Typotex, Budapest, 2011.

Széphalom 22. kötet. Szerk.: Kováts Dániel. Sátoraljaiújhely, 2012.

Szilvási Csaba: Tiszavirágzás után. Minerva, 2012.

2013. évi eseményekből

Április 23. 13.30 ASZ elnökségi ülés (Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest)

Április 23. 15.00 A magyar nyelv hete. Országos megnyitó. A téma: Médianyelv 2013: minta vagy tükröz? (Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest)

Április 19–21. Szép magyar beszéd verseny, középszintű döntő (Győr, Kazinczy Gimnázium)

Május 25. Simonyi Zsigmond helyesírási verseny, általános iskolai döntő (Budapest, ELTE)

Május 31. IV. Vallászemiotikai konferencia (ZSKF–MSZT, Budapest). Érdeklődés: szemiotika@gmail.com

Június 20. 16.00 Szarvas Gábor-emléknap (MTA, Budapest)

Június 21–23. III. anyanyelvi juniálist (Széphalom). Előzetes: Weöres Sándor-előadások, Kazinczy rádió, vadéltelző verseny, múzeumok éjszakája. Érdeklődés: iroda@e-nyelv.hu

Július 5–6. A nyelv közösségi perspektívája (Partiumi Keresztény Egyetem, Nagyvárad)

Július 22–27. és július 29. – augusztus 3. Magyar nyelvi tábor elsősorban magyarul tanuló fiataloknak (Budapest). Érdeklődés: iroda@e-nyelv.hu

Szeptember 6–8. A név szemiotikája. A Nyitrai Konstantin Egyetem és a Magyar Szemiotikai Társaság konferenciája

A Hírek, tudósítások rovatba szánt információkat a megjelenés előtti 40. napig várjuk a balazsge@due.hu címen.

Mindenekelőtt a múlt évi 5. számunkban közzétett rejtvények helyes megfejtését adjuk meg.

I. Állatsereglet. 1. Ráförmed – vese (medve). 2. Hajcsi – galamb (csiga). 3. Megró – kapucni (róka). 4. Holtig – Riska (tigris). 5. Börze – bugyelláris (zebu). 6. Sörte – vetélkedő (teve). 7. Nudli – barack (liba). 8. Pamacs – kanál (macska). 9. Buldózer – genetika (zerge). 10. Bekecs – kefe (kecske).

II. Középen a megfejtés! 1. Irgalom. 2. Ali baba. 3. Képfírás. 4. Cimbora. 5. Ignotus. 6. Metrika. 7. Rokonok. 8. Verstan. A középső függőleges sor: A bíboros. A dráma szerzője a 125 éve született Aprily Lajos.

III. Durr bele, a közepébe! 1. Kos – alap – kalapos. 2. Pó – oszt – posztó. 3. Ló – égi – légió. 4. Borda – gaz – borgazda. 5. Pita – ló – pilóta. 6. Narancs – pipa – napiparancs. 7. Tárház – sas – társasház. 8. Vitás – ital – vitalitás. 9. Szakács – tan – szaktanács. A beszúrt szavakból (alap, oszt, égi, gaz, ló, pipa, sas, ital, tan) összeállítható szó: légiposta.

IV. Szójátékos csattanó. Azzal kihúzhatnánk a telet!

Azok közül a megfejtőink közül, akik elérték a sorsolásban való részvételhez szükséges 65 pontot, a Tinta Könyvkiadó jóvoltából ezúttal a következők részesülnek könyvjutalomban: a III. András Általános Iskola magyar szakköre, Domoszló, Deák tér 5. (3263); Bácsi Csaba, Kiskőrös, Vasvári Pál u. 15. (6200); dr. Durucz Istvánné és unokái, Nyíregyháza, Kossuth u. 41. (4400); Ignáth Gyula, Debrecen, Szeder u. 16. (4032); Kovács Erika, Eger, Grónay S. u. 9. 5/4. (3300); Kúcs Zsuzsanna, Budapest (Soroksár), Hősök tere 35. (1238); Papp Ferencné, Berettyóújfalu, Besenyei lakótelep fszt. 3. (4100); Simon István, Kemece, Móricz Zs. út 81. (4501); Sömenek Eszter, Szentgotthárd, Széchenyi út 38. (9970); Stettner Gabriella, Kaposvár, Kisfaludy u. 30. (7400). A nyerteseknek szívből gratulálunk!

A Pontozó új feladatai

I. Irodalmi helyek. Az itt következő feladatok megoldása minden esetben egy-egy helység, amelynek valamilyen életrajzi vonatkozása is van. A város vagy falu nevének megtalálása nem mindig egyszerű. Lehet, hogy némi böngészés is szükséges hozzá lexikonokban vagy akár a világhálón. A megfejtés akkor helyes, ha a beírt helynevek első betűit összeolvasva annak a településnek a nevét kapjuk meg, ahol 250 évvel ezelőtt egy jeles költőnk született. Mi a város neve, és ki a költő? A helyesen megfejtett településnevekért 2–2 pont, a költő nevéért további 5 pont jár, összesen tehát 19!

1. Itt született Kodolányi János:
2. Itt halt meg s került tömegsírba Radnóti Miklós:
3. Itt hunyt el 1978-ban Mécs László költő:
4. Itt született Darvas József író, politikus:
5. Itt jelent meg Széchenyi István Stadium című munkája:
6. Itt született Xantus János 19. századi író, néprajztudós:
7. Itt látta meg a napvilágot Tóth Árpád:

II. Író és műve. Olvasóink feladata a 8x8-as négyzet-háló vízszintes sorainak megfejtése. Ha ez sikerrel jár, akkor olvasóink az ábra bal felső sarka és jobb alsó sarka közötti ferde vonalban egy 125 éve született írónk drámájának címére találnak. Mi ez a cím, és ki az alkotó? Mindkét helyes válaszért 8 pontot szerezhetnek, összesen tehát 16-ot!

1. Kürtókalap
2. Körkép
3. Hazafi
4. Egykor férfiak kalapdíszje volt
5. Ónmázis fajansz
6. Szereplési izgalom
7. Uradalom régies neve
8. Elemi csapás

III. Nyelvi Játék Zrt. Elárulhatom, játékunk címébe csak a feladat kedvéért került bele a zrt., ugyanis míg ez a rövidítés zártkörű részvénytársaságot jelent, feladványunk nagyon is nyilvános, azaz hogy igencsak számítunk olvasóink érdeklődésére. Tudvalevő, hogy a magyar ábécé negyven betűből áll, s ezek közül huszonhat mássalhangzó. Nos, e rejtvényünkben a huszonhat mássalhangzóból csupán hármat szabad felhasználni, a z-t, az r-et és a t-t, de ezeket tetszés szerinti számban. Meghatározásként közlünk öt rövid mondatot. Olvasóink feladata mind az ötnek oly módon való átfogalmazása, hogy az így kapott mondatokban mássalhangzóként csak a zrt. rövidítésben szereplő betűk szerepeljenek. A megfejtések között lehetnek eltérések. A fontos csak az, hogy a beküldött megoldások megfeleljenek a követelményeknek! Mindegyik meghatározásra csupán egy megfejtést kérünk. Minden elfogadható, azaz helyes megoldás 4 pontot ér, a telitalálatos megfejtés értéke tehát 20 pont!

1. A kopasz bikaviador kése keresztüldöfte a verőeret:
2. Páncélszekrényben lapulnak a család kereskedő aktái:
3. A vívó felrakta a gépkocsi tetejére a csuromvizessé vált, barnásvörös, szarvasféle állatot:
4. A kis Rozália ráfordult a vizek városához vezető, gépjárművek forgalmára kiépített útra:
5. Az országút valamelyik szakaszának karbantartásával foglalkozó személy vigyázott a forgalomból kivont közlekedési sávra:

IV. Szójátékos csattanó. Olvasóinknak megfejtésül a Vicces vásárló című, túloltdali rejtvény csattanóját kell beküldeniük. A helyes megfejtés 25 pontot ér.

Az e számunkban közzétett rejtvények együttes értéke 80 pont, de már 60 pont is elég ahhoz, hogy annak megszerzője részt vehessen a sorsolásban, és egy értékes könyv tulajdonosa lehessen. Könyvjutalomban tízen részesülnek. A feladványok megoldását **2013. június 1-jéig** tessék elküldeni vagy címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, Budapest, Károlyi Mihály u. 16. (1053), vagy a rovat vezetőjének e-mail címére: gretsyl@t-online.hu

Minden megfejtőnek kellemes szórakozást és sikeres megfejtést kívánunk a feladványok készítői:

Grétsy László (III.), Harmati Gizella (II.), Láng Miklós (I.), Schmidt János (IV.)

Szójátékos csattanó

Új szavak, kifejezések (74.)

VICCES VÁSÁRLÓ

– Kérek szépen húsz deka párizsit.

– 25 deka. Maradhat?

(A vásárló választát az ábra fő sorában rejtettük el.)

A VICC CSATTANÓJA	AZ ÉDES ...; FELLINI FILMJE	ÉSZAK-OLASZ VÁROS	TÉTET NÖVEL	BILICSI ...; NÉHAI SZÍN-MŰVÉSZ
A BERLINIEK NYELVE				
ALAPVETŐ FONTOSSÁGÚ				
NEM HAJLIK				
BÉKÉS ...; SZINESZNO				
MEGTALÁL, RÉG.				

TETSZŐLEGESE MÉRETŰ	GIOTTO TÖBB TÁBLAKÉPEK CÍME	HAMIS, NEM VALÓDI	FŐNÉV, RÖVIDÍTVE PULITZER-DÍJAS, USA-BELI ÍRÓ (NORMAN)	NORVÉG AUTÓJEL ANTONIUS FELESÉGE	DÉL, RÖV. PATKÁNY-FOGÓ KUTYA
OSZTRÁK AUTÓJEL PUSKÁVAL MEGLŐ				ZIVATAR VÉGE! A RADON VEGYJELE	
ÓRA KÖZEPE!	RITKA FÉRFINEV HIDROGÉN-KLORID		FALAT ELTÁVOLÍTÓ NAGYÍJJA A DOLGOT		ILYEN ROVÁS-ÍRÁS AZ OGAM
AZ EINSTEINIUM VEGYJELE					
ÁSVÁNYI FÜSZER LELŐHELYE				LÍRAI KEZDETI! AKADÁLY	
DÉLUTÁNI HÁZIBULI LETT SAKKOZÓ (MIHAIL)				TÁBOR HÍD KÖZEPE!	
GYŰGYÁSZ OXIGÉN			GÉP-PISTOLY RÉSE SOSEM		MEZŐ-KÖVESD EGYIK VIZE
				PUSZTÍT FŐTT RIZS LIBAAPRÓ-LÉKKAL	KELET, RÖVIDÍTVE TISZTÁZNI PRÓBÁLÓ
KÉRDŐSZÓCSKA LOMBOS NÖVENY	ZÓLYOM KÖZELI HELYSÉG MÉREG			MÁJUS ELEJE! GARAY J. VITÉZE!	
KÖNNYEN KÓKADÓ (VIRÁG) HÉLIUM		ATTILA NÉPÉBŐL VALÓ ÜTLEGE		OLAJOZ A TŰZEK KÖLTŐJE (JÓZSEF)	
			TASSO HŐSNŐJE HECCELVE BECSAP		
TARPAI KURUC (TAMÁS) NULLA				ONE ...; A FOX-TROTT ELŐDJE	
IZOMKÖTŐ SZALAG A TÁRGY RAGJA		GÉPKOCSI, RÖV. ILONA, BECEZVE		KÖTŐSZÓ DOMBÓVÁR KÖZELI FALU	GALLIUM SZÁJAT NAGYRA NYIT
PIROS SAVANYUSÁG CELSIUS	TEHERÁN A FŐVÁROSA ÜRES KÉZI			A -TAT PÁRJA LÖVEG ELEJE!	
HÁRTYÁS SZÁRNYŰ ROVAROK RENDJE					

Nem szótározott szavak tárháza

eperszedők – (romániai származású,) külföldön (Olaszországban, Spanyolországban) dolgozó vendégmunkások

kanadázás – (magyar) állampolgárok Kanadába történő kivándorlása

kapszulás kávé – új típusú (előre csomagolt kávéadagot tartalmazó) kávé

kijáró ember – közvetítő személy, aki (ellen-szolgáltatásért, korrupcióval) piaci vagy más előnyök megszerzését kínálja fel; egyértelműen a *lobbista* korrump változata

kijáró macska – macska, amely egyaránt él lakásban és szabadban

közösségi média – az interneten, közösségi portálokon magánszemélyek, nem profi újságírók által közölt (megosztott) információk gyűjtőhelye. Egyéb megnevezése: *közösségi újságírás*.

lekabátol – leveszi a kabátját (Magyar Nemzet, 2013. jan. 26.)

nyugtalanláb-szindróma – éjszakai lábrángások sorozata (amely mikroébredéseket okoz) (HVG 2013. febr. 9.)

pancserpuccs – ügyetlenül megszervezett, sikertelen hatalomátvitel

projekt doktor – szakértő, aki segíti egy pályázati program lebonyolítását (Magyar Rádió)

pukkanós fólia – (az áru védelme céljából) apró légbuborékokat tartalmazó műanyag zacskó, amelyet szívesen nyomkodnak (pukkantanak) ki (főleg a gyerekek)

Skype-generáció – az olyan gyerekek összessége, akik számítógépen keresztül tartják a kapcsolatot külföldön dolgozó szüleikkel. Magy.: „egy 2007-es tanulmány szerint legalább háromszázezer gyerek, közülük az általános iskolások 18 százaléka kényszerű árvaságban nő fel. Őket Skype-generációnak hívják...” (Magyar Nemzet, 2013. febr. 2.)

slam poetry – (tréfásan) villámköltészeti szóvirágkötészet

sónedves – sótól nedves (út)

tajcsi – kínai torna (Magyar Nemzet, 2013. jan. 19.)

troll – rosszindulatú, durva provokátor (az interneten)

trollkodik – durván provokál (az interneten)

A rovat 1998–2010. közötti anyagát tartalmazza a Jelentés a magyar nyelvről. Új szavak, kifejezések (szerk.: Balázs Géza) című kötet. Új magyar szavakat, illetve szómagyarításokat javasolhat/közzétehet itt is: www.szomagyarito.hu.

B. G.
balazsge@due.hu

Kérdések és válaszok

? A vizes pohár és a vizespohár között jelentésben különbség van (vízzel szennyezett, ill. víz fogyasztására szánt pohár), ezért írjuk külön, illetve egybe. Ha azonban a vizes kap egy jelzőt (pl. meleg vizes), akkor továbbra is fennáll ez a szabály, vagy ebben az esetben már mindenképpen külön kell írni?

! A meleg vizes pohár szerkezet mindhárom tagját különírjuk akkor, ha a meleg jelző a víz szóra vonatkozik. Ebben az esetben a szókapcsolat jelentése: meleg vizet tartalmazó vagy meleg vízzel szennyezett pohár. A meleg vizespohár írásmód azt jelenti, hogy a vízvásra használatos pohár meleg. A meleg itt már nem a víz, hanem a vizespohár jelzője.

? Léteznek-e a fennebb, fennebb szavak?

! A fenn középfokaként legtöbbször a fel megfelelő alakját használjuk: feljebb. Főként a tudományos szövegekben, a sajtóban és a szépirodalomban előfordul azonban a fennebb változat is. A fennebb ennek jóval ritkább alakváltozata (l. Keszler Borbála szerk., Magyar grammatika, Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó, 2000, 218; Magyar Nemzeti Szövegtár: <http://mnsz.nytud.hu/>).

? „Tisztelt Kollégák! Tájékoztatlak titeket, hogy...” Az idézetben szereplő titeket helyes-e?

! A többes szám első és második személyű személyes névmások tárgy esetét kétféleképpen fejezhetjük ki a magyarban: bennünket és minket, benneteket és titeket. Mindegyik változat helyes (l. Magyar értelmező kéziszótár, Akadémiai, 2003, 115, 935, 1347).

? A szabály szerint a betűszóhoz kapcsolódó összetélteli utótagokat kötőjellel írjuk. De honnan lehet megállapítani könnyen, hogy van-e kapcsolat a betűszó és az utótag között? SQL adatbázis, LPR modul (License Plate Recognition, azaz rendszámfelismerő modul), FTP szerver, FTP feltöltés: van különbség? Előfordul, hogy a betűszó és az utótag közé nem kell kötőjel?

! A felsorolt összetételeket kötőjellel írjuk: SQL-adatbázis, LPR-modul, FTP-szerver, FTP-feltöltés. Sajnos azonban a betűszót tartalmazó, magyarzó utótagú szóösszetételek írásmódja nem egységes. Ha az utótag a betűszó valamely elemét ismétli meg, a helyesírási szakkönyvekben kétféle írásmóddal találkozunk: a taj-szám írásmód például a 287. a) szabálypontot követi; a taj szám írásmód viszont indokolható azzal, hogy a j már eleve utal a jelre (ami szám is lehet), így a szám csak különírva, magyarzó utótagként kerül a betűszó mögé. Hasonlóan: a disc jelentése 'lemez', ezért a lemez szót magyarzó utótagként különírjuk a CD-től.

Biró János a betűszók vizsgálatok arra a következtetésre jutott, hogy ez a fajta értelemtükrözés túlzott mennyiségű tudásanyagot kíván meg a nyelvhasználóktól (idegennyelv-tudást, helyesírási és számítógépes ismereteket). A helyesírás szabályozóinak javasolja, hogy a kötőjeles írásmódot érvényesítsék minden ilyen esetben. Írása elolvasható a következő oldalon: <http://www.c3.hu/~nyelvor/period/1314/131403.pdf>.

? Azt szeretném kérdezni, hogy ha az Osiris szerint a DVD-lejátszó, DVD-olvasó kötőjellel írható, akkor az LCD kijelző, LCD monitor miért nem? Illetve hogyan írható a mikro-USB-kábel?

! Az LCD betűszó jelentése: liquid crystal display, magyarul: folyadékkristályos kijelző. Mivel már a betűszó D betűjének feloldása (display) kijelzőt jelent, az OH. a kijelző és a monitor szavakat magyarzó utótagként különírja a betűszóhoz. A DVD

(digital video disc) egyik betűjének feloldása sem feleltethető meg a lejátszó, illetve az olvasó szóval, ezért a 287. a) szabálypontot követve kötőjellel kapcsoljuk össze a tagokat. A mikro-USB-kábel szót helyesen írta a kérdező.

? Melyik a helyes sorrend? Elődöntő – középdöntő – döntő (vö. Magyar értelmező kéziszótár, 1972, 788. oldal: a középdöntő az elődöntő és a döntő közötti forduló). Vagy: középdöntő – elődöntő – döntő? Esetleg ezek a szavak a sportban is előforduló használat miatt jelentésmódosuláson mentek keresztül?

! A 2003-ban kiadott, átdolgozott Magyar értelmező kéziszótárban már más jelentések szerepelnek, mint az 1972-esben. Az újabb kiadás szerint a középdöntő „bizonyos sportágakban (a kiírástól függően): a selejtezőt követő forduló”. Az elődöntő pedig „a döntőbe jutásért játszott mérkőzés” (761. o., 285. o.). A kért szavak jelentése tehát valóban módosult.

? 1. Helyes-e az Atilla név egy t-vel és két l-vel való, kiejtés szerinti írása? 2. Ha helyes, egészen pontosan melyik évben fogadták el ezt helyesnek? 3. Miért helyes az Atilla névváltozat, ha így senki sem ejti ezt a nevet? 4. Hol lehet erről a kérdéstről kimerítőbben vagy egyáltalán olvasni, tájékozódni? 5. Miért nem tanítják sem az elemi iskolában, sem az egyetemen ezt a problémát? 6. Kezdeményezhetem-e valahol az Atilla névváltozat kiiktatását a helyesírási szótárunkból?

! 1. Az Atilla név (egy t-vel és két l-vel) a magyar helyesírás szabályai és az MTA Nyelvtudományi Intézete szerint is helyes.

2. Ladó János Magyar utónévkönyve (Akadémiai Kiadó, 1971) elfogadhatóként közli az Atilla nevet. Dr. Babó Szilárd A hatályos anyakönyvi, házassági és vallásügyi jogszabályok (Budapest, 1948) című gyűjteménye is tartalmaz utónévjegyzéket, ebben még érdemes lenne utánanézni a kérdésnek.

3. Az Atilla névváltozat a hagyomány miatt helyes. A 86. szabálypont szerint helyesírásunk bizonyos esetekben a hagyományt követi a kiejtés rovására. A hagyomány szerepére egy korábbi válaszuk is felhívta a figyelmet: <http://www.e-nyelv.hu/2011-05-31/attila-atilla/>

4. A hun király nevének írásmódjával Friedrich Klára foglalkozott (Attila vagy Atilla? Újabb adatok az Atilla-Atilla névváltozathoz): <http://mek.oszk.hu/02800/02823/02823.pdf>; <http://www.magtud.in.org/Friedrich%20-%20Szakacs%2012.htm>.

Érdeemes elolvasni a Ladó-féle Magyar utónévkönyv Atilla, illetve Atilla névcikkeit. Az anyakönyvi bejegyzésre alkalmassá minősített utónevek, valamint a kérvényezett nevek jóváhagyására vonatkozó alapelvek az MTA Nyelvtudományi Intézetének honlapján szerepelnek: <http://www.nytud.hu/oszt/nyelvmuvelo/utonevek/index.html>.

5. Van, ahol tanítják. József Attila nevének írásakor különösen felmerül ez a kérdés.

6. Az MTA Nyelvtudományi Intézetének Utónévbizottsága illetékes ebben a kérdésben.

? Létezik Magyarországon egy Boka és a Klikk nevű zenekar. Ha -val, -vel raggal toldalékoljuk az együttes nevét, akkor hogy helyes? Klikkel vagy Klikk-kel? A helyesírási szabályzat 83. pontja alapján egyértelmű lenne, hogy az első a jó, de a 94. pont összezavar, mert a magyar családnevek, idegen tulajdonnevek és szóösszetételek esetén a kötőjeles írásmód a helyes. Kérdés, hogy az együttes neve minek minősül?

! A helyesírási szabályzat 154. c) pontja szerint a tulajdonnevek írásának jellemző vonása az állandóság, ezért arra kell törekednünk, hogy toldalékoláskor olyan alakot találjunk, amelynek alapján visszaállítható az eredeti alak. Az Osiris-helyesírás 153. oldalán részletesebben olvashat a kérdéstről, hasonló példák az OH.-ból: Bükk-kel (543), Tomi Matt-tal (223). A leírtak alapján a Boka és a Klikk-kel formát javaslom.

Összeállította: Minya Károly

Édes Anyanyelvünk

WWW.ANYANYELVÁPOLÓ.HU
2013. ÁPRILIS

• IFJÚSÁGI MELLÉKLET •

„Az anyanyelv használatára vonatkozó törekvés nagyon fontos tényező...”

Beszélgetés dr. Illésné dr. Kovács Máriaival

A Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karának vezetője a Magyar Nyelvtudományi Tanszék docenseként a magyar nyelv és irodalom szakos hallgatóknak a Nyelvművelés című tárgyat is oktatja. Vallja, a nyelvi igényesség kulcsszerepet kap az egyetemisták életében.

– Napjainkban egyre több a nyelvhelyességi hiba, valamint az angol szavak túlzott használata, amikor jó magyar megfelelő is lenne. Mi a véleménye ezekről?

– Úgy vélem, ezek olyan jelenségek, amelyek rövid ideig élnek a nyelvben. A *felülübereelni* szónak – a hibatípust tekintve – volt számos előzménye, például a *kiexportálni* és a *beimportálni*. Ilyenkor a beszélő nincs tisztában az adott idegen szó teljes jelentésével, így olyan magyar előtagot használ mellette, amelynek eredményeképp ugyanazt kétszer mondja el anélkül, hogy észrevette volna. Ezeket a megmosolyogtató effektusokat a nyelv előbb-utóbb kiveti magából. Az angol szavak átvétele esetében az adott nyelv globális hatása, a nyugati fogyasztói társadalomhoz való igazodás kényszere és ezzel együtt a nyelvi elemek átvételére irányuló igyekezet társadalmunkban általánosnak mondható. Ugyanakkor biztos vagyok benne, hogy ezek a folyamatok letisztulnak, helyreállnak. Ideig-óráig létező nyelvi tendenciákról, divatokról van szó.

– Mit tehet a nyelvész annak érdekében, hogy valóban rövid időn belül kikopjanak a nyelvből ezek a jelenségek?

– Fontos, hogy igényes nyelvhasználók legyünk, mert a legjobb példa az, amit az oktató maga mutat. És ugyanígy lényeges lenne, hogy a közszereplőktől igényes anyanyelvhasználatot várjanak el a közéleti, ill. a médiamegnyilvánulásaik során, és a szakmai tartalom, az érdemi információ mellett ezt is fontosnak tartásuk. A magyar társadalom érdeklődését fel kell kelteni az anyanyelv igényes használata iránt, mert a nemzettudatnak ez is lényeges része. Nemzeti identitásunk egyik legfőbb sarokköve az anyanyelvünk, melynek révén nemzeti kultúránk is megőrizhető.

– Mi a véleménye dékán asszonyának a nyelvjárásokról, a nyelvjárásias jelenségekről?

– Úgy gondolom, elismerésre méltó, ha valaki őrzi a hagyományokat. Ide tartozik a népviselet, őseink kultúrájának, kézművesmesterségének és természetesen nyelvének megőrzése is. A magyar nyelv számos változatban létezett, létezik, aszerint, hogy a különböző korok és műveltségek milyen nyomokat hagytak rajta, a nyelvjárások pedig ezeknek a nyelvváltozatoknak felelnek meg. Vallom, hogy aki ezeket megtartja – akár tudtán kívül is –, fontos értékeket örökít át.

Brézai Zoltán

Gyermekszáj – magyar száj

A minap, amikor fáradtan ültem a buszon, kedves gyermekhangra lettem figyelmes. Mögöttem óvodásforma kisleányka szólánjátékot játszott mellette álló édesanyjával. Természetesen az ő szókinccsének gazdagsága még messze van édesanyjától, de láthatóan nyitott új szavak megtanulására, kifejezések megértésére – ahogy sok más pöttöm kortársa is. Élvezettel hallgattam, ahogy lelkesen keresgéli az odaillő szavakat, s ha szülője olyan szót mond, amelyet nem ismert eddig, édesanyja a lehető legegyszerűbben elmagyarázza neki. De miért írom mindezt? Kosztolányi Dezső mondja: „*Megannyi rossz szó honosodik meg, s megannyi jó szó senyved el. Száz és száz magot kell elhintennünk, hogy egy-kettő gyökeret fogjon.*”

S vajon kik lehetnének e sok száz mag befogadására és szárba szökkenésére alkalmasabb földcsékek, mint a kisgyermek? Az új ismereteket úgy szívják magukba, mint szivacs a vizet, s ha ezt a lehetőséget nem használjuk ki, ha gügyögve, félve beszélünk hozzájuk magyarul, ha nem merünk új szavakat tanítani nekik, bizony könnyen lankadhat lelkesedésük. Ők már sajnos egy olyan közegben cseperednek fel, amelyben nem szokás szólánctól játszani; ahol inkább kötelességből, mint kedvtelésből tanulnak mondókákat, verseket (de legalább tanulnak...), s így nagy a felelősségünk – de egyben legszebb feladatunk is –, hogy segítségüknek örömmel felkapaszkodni anyanyelvük létrájának minden egyes fokára!

GK

@-tól a Zuckerbergnetig, értsük (meg) egymást!

„Netszótár az informális digitális kommunikáció szókinccséről. Nem csak digitális bennszülötteknek és nem csak a nagyinak” – olvasható a Netszótár Facebook-oldalán. Mert az Eötvös Kiadó gondozásában megjelent könyvről a világhálón is számos információt találunk, például az említett oldalon bepillantást nyerhetünk a szerkesztés kulisszatitkaiba, és számos érdekes, kiegészítő információt, kapcsolódó humoros tartalmat érünk el.

A Netszótár frissen reagál a 21. századi nyelvhasználat kihívásaira, és enciklopédikus igényességgel mutatja be az internetes, elektronikus, digitális kommunikációhoz tartozó szavakat, kifejezéseket. A korpuszt ELTE-s hallgatók és a 2011 tavaszi országosan meghirdetett netszópályázat résztvevőinek gyűjtése alkotta. A végeredmény: kétezernél is több szócikk, amelyet az ELTE BTK-n működő Kommunikáció: internet és média diákműhely tagjai készítették el a műhely vezetőjének, dr. Veszelszki Ágnesnek, a Mai Magyar Nyelvi Tanszék oktatójának irányításával.

A két és fél évig tartó munkafolyamat alatt a szerzők nyelvészeti alaposítással, ismeretterjesztő szándékkal dolgoztak fel a rendelkezésükre álló anyagot, így az elkészült kiadvány mind a szakemberek, mind az érdeklődők számára hasznos forrást jelenthet napjaink egy folyamatosan változó, napról napra megújuló nyelvi rétegéből. A szócikkek tartalmazzák az idegen szavak kiejtését magyar átírással, megadják az egyes szavak stílusminősítését, a jelentések mellett szerepel a szó eredete, illetve minden esetben valós példamondat illusztrálja az adott kifejezést, valós kontextusba helyezve a szavakat. A szócikkek végén jól értelmezhető piktogramok tájékoztatnak a lehetséges utalásokról ugyanarra a szócsaládra, illetve a jelentésmezőre is.

A szótár valódi olvasmányélmény, az egyes szócikkeken kívül részletes melléklet mutatja be az internet világában elterjedt rövidítéseket és népszerű emotikonokat is, valamint harminc, keretben megjelenő érdekesség, kiegészítés, humoros szöveg ad további betekintést a Google-galaxisba. Sajátos képi világot jelenítenek meg Czikkely Anna – részben az internetes mémeket is bemutató – illusztrációi. A több mint negyven szellemes rajz hangulatos aláfestést ad a digitális kultúra aktuális szókinccsének megismeréséhez. Ha életteremben keressük a *bitkolbászt*, nem értünk szót a *geek*, *nerd*, esetleg *troll* ismerőseinkkel; egyszerűen csak kíváncsiak vagyunk, milyen, ha valaki *kettőspontdézák*, *kibannol* vagy *unfizik*, a Netszótár minden esetben segítséget nyújt; biztosan kaulazol korosztálytól függetlenül a *fácszés* és a *visszahívós sms-ezés* világában is. Amíg nem vesszük kezünkbe a kiadványt, ne riadjunk meg akár egy kis *emördszönszifészesztől* sem, és ASAP keressük fel a Netszótár profilját a Facebookon: <https://www.facebook.com/netszotar>. (Veszelszki Ágnes szerk. 2012: Netszótár. @-tól a Zuckerbergnetig. Budapest, Eötvös Kiadó.)

Kruzslicz Tamás

Kis (erdélyi) magyar nyelvkérdés

Andy Hockley majdnem egy éve írta meg *The Romanian Education System* című sorozatának harmadik darabját a romániai tanügyi rendszerről angolul, de széles körben ismertté akkor vált, amikor idén január 15-én Sever Ioan Miu újságíró közölte a cikk román fordítását. A teljességhez néhány információ: 1. Miu az *Adevărul* (Igazság) című országos lap keretein belül vezetett blogjában közölte az írást, Iskola Székelyföldön: irodalom – igen, román a gyakorlatban – nem. A román nyelv tanítása magyaroknak egy angol szemével címmel; 2. Andy Hockley egy évtizede él Csíkszeredában, angol nemzetiségű, tanár, a felesége magyar, így a lánya példáján a lehető legközelebről ismeri a problémát; 3. Romániában a román nyelvet V. osztálytól anyanyelvként tanítják a nem anyanyelvű beszélőknek is.

Andy Hockley a Székelyföldről ír, de (talán az erősen szórvány területeket kivéve) általános problémáról beszélhetünk. Hockley már a legelején leszögez két alaptételt, melyekkel magam is egyetértek: minden román állampolgárnak beszélnie kellene románul; a románok a kisebbségeknek második nyelvként kellene tanítani (mint mondja: idegennek nem idegen, de nem is az anyanyelvük). Ennek ellenére azonos a tananyag mindkét csoport számára, hiszen a nacionalista strucc politikája ez: hunyjunk szemet afelett, hogy a különböző csoportba tartozó gyerekeknek különbözőek a szükségleteik, és különböző pozícióból indulnak; mintha attól válnának mind „jó román”-ná, ha egyformán kezeljük őket. A valóságban természetesen ennek éppen az ellenkezője történik, a nem anyanyelvű beszélők teljesen elveszettek érzik magukat, főleg, amikor archaikus román nyelven írott szövegeket kell olvasniuk és értelmezniük, a nyelvtant pedig a metanyelv uralja, gyakorlatban szegény. Mintha nem kommunikációs eszközről lenne szó, hanem egy elemzendő irodalmi nyelvről – írja a volt nyelvtanár. Hockley szerint a lánya a rendszer ellenére jól teljesít románból, de órákig kínlódik egy-egy regényoldallal, azt sem értve, hogy valójában mit kérnek tőle. A romániai magyarok nem a nyelvet tanulják meg az iskolában, hanem a feleltetési, vizsgáztatási rendszer ellen küzdenek – mindezt úgy, hogy a rendszer célja, hogy érettségi után helyesen tudjanak beszélni románul, és tökéletesen beilleszkedjenek a társadalomba. Ezzel szemben verseket fel tudnak mondani könyv nélkül, de igencsak keveset értenek belőle. Mindezekkel nemcsak az a gond, hogy a magyar gyerekek számára a román nyelv tanulása örök kudarcélmény marad, hanem ez általános idegenkedéshez vezet a románnal szemben. A helyzetet nemegyszer súlyosbítják nacionalista megnyilvánulások, ami értelemszerűen még inkább elmélyíti a társadalmi szakadékokat.

Bár alapvetően egyetértek Hockley cikkével, mégis a Miu által közölt verzió készített írásra. Cikkéhez ugyanis az interneten hozzá lehet szólni, és igencsak sokféle reakció érkezett, pro és kontra egyaránt. Az egyik szerzője szerint nem a rendszerrel van baj, hanem hogy valaki meg akar-e tanulni románul vagy nem, hi-

szén – írja – sok olyan románt ismer, aki magyarok között megtanult magyarul, iskola nélkül; egy másik hozzájáruló pedig arra emlékeztet, hogy a 7-8 éves gyerekeknek milyen önálló akaratuk lehetne; mint írta, az állam nyelvét nem 7-8 évesen kellene elkezdni tanulni, hanem kétéves kortól, párhuzamosan az anyanyelvvél. Pedagógiailag egyébként nem is lenne ez utóbbival gond (bár valószínű, hogy magyar családban senki nem fog románul beszélni a kétéves gyerekhez), és az is érthető, hogy aki többségként él egy országban, nem tudja, nem tudhatja elképzelni, hogy milyen az, amikor nem az anyanyelve az államnyelv. Csakhogy az anyanyelv kisebbségben emellett identitás- és kultúramegőrző is, vagyis teljesen más a helyzet ahhoz képest, mintha egy gyerek mellé például francia nevelőnőt fogadnánk. A magyar környezetben élő románok magyartanulásával ugyanez a helyzet, hiszen nem áll fenn a nyelvvesztés veszélye – emellett óriási a különbség aközött, hogy valaki önszorgalomból tanul-e meg egy nyelvet, vagy anyanyelvi szinten követelik tőle. Egy átgondoltabb oktatási rendszerrel pedig talán az is kivédhető lenne, hogy sokan a jobb érvényesülés reményében román óvodába, iskolába adják a gyerekeiket, ahol esetleg valóban megtanulnak románul, csak épp a magyar szellemi-kulturális háttér és az anyanyelv tisztasága iránt való érzékenység hiányzik majd az életükből. Mert még a magyar iskolákban, osztályokban tanulókon is látszik néha, hogy a magyar rovására akarnak az állam nyelvén tudni, mert úgy érzik, akkor többet érnek, román társaik jobban elfogadják őket, több eséllyel indulnak. Az pedig, hogy sokan úgy használnak román eredetű szavakat, hogy közben egy szót sem tudnak románul, már egy másik téma...

Széman E. Rózsa

Az angol cikk: <http://szekely.blogspot.ro/2012/02/romanian-education-system-3.html>.

A román cikk: http://adevarul.ro/educatie/scoala/Scoala-secuime-literatura-da-romana-practica-ba-vede-unenglez-predarea-limbii-romane-unguri-guest-post-1_50f48dc256a0a6567e84455f/index.html.

Felejthetetlen élmény

Mivel mindennap szeretettel és vágyakozással gondolok az erdélyi útra, számomra mindegyik pillanat felejthetetlen a határ átlépését követően. Egy érzést azért mégis ki tudok emelni, amely jobban mocorog bennem a többi csodánál, amit Erdélyben tapasztaltam: letekinteni a Székelykőről. S nem csupán azért, mert a kilátás már-már befogadhatatlanul gyönyörű. Valóban pazar a táj, de úgy érzem, hogy emellett egy minden emberhez – magyarhoz, nem magyarhoz – szóló üzenete van: akarj ott lenni! Mert jó ott lenni. Csak egy hegy, egy kő, egy meredekség, amit onnan látsz. Mégis vonzerővel bír. Oda kell menned, hogy lásd. Lásd Torockót, lásd a hagyományt, lásd, hogy milyen különleges drágaköve világunknak a magyarság. Megöleltem volna Erdélyt jó szorosán, és minden szegletét bepaszíroztam volna a buszba. De sajnos nem lehet. Csupán a szívemben vált erősebbé az ott levés csodája, öröme, szeretete; s ezt kell ápolni, újra és újra elővenni, visszamenni lélekben, megint – felállva a Székelykőre – letekinteni. Így az élmény soha nem kopik el: felejthetetlen lesz.

Gillich Katalin

Legyünk trendik és sznobok!

Brit tudósok kimutatták, hogy a magyaroknál gond van a szövegértéssel és a kommunikációval. „Hát hogyan lenne, amikor mindenki magyarul akar beszélni!” – nyilatkozta a humán kommunikáció, a verbalitás sznob aspektusainak jeles kutatója, Cserháthalápy Halápy Gábor.

De ennek vége! Említett szakemberünk editálásában megjelent az első magyar sznobszótár, amely segít áthidalni a különböző kommunikációs problémákat, hiszen használatával bárki helyettesítheti a hagyományos, mindenki által ismert magyar szavakat a legtrendibb, sznob* kifejezésekkel!

A sznob beszéd, az ún. újmagyar több területen is kiválóan használható. Íme néhány példa:

– A hétköznapokon és a víkendeken joggingban joggingolunk, a muti (édesanyánk) pedig traditional konyhai szervírozza a vacsorát.

– A televízióban a meteorológustól megtudhatjuk, hogy az időjárás horizont vertikálisan manifesztálódik (tehát esni fog), úgy-hogy érdemes jól felöltözni, mert ha nem, könnyen diszkomfortérzés lehet a torkunkban (vagyis fájni fog).

– Mindenképpen érdemes beszerezni egy Full HD-s LED TV-t, valamint egy tablettel, hogy a webcamon keresztül szkájpollhassunk a nagyival.

– És ma már ruháink közül nem hiányozhat a top, a boxer, a leggings és a sort sem.

– De a legjobb helye a tudományos munkákban van, hiszen milyen szépen hangzik, hogy a vehiculum strukturálisan és procedurálisan identifikált.

És ha mindez nem lenne elég, akkor érdemes megjegyeznünk, hogy a szótár 12 973 hagyományos magyar szónak 10 129 sznob megfelelőjét adja, 23 138 előfordulással. Vagyis tökéletesen alkalmas arra, hogy hatalmas szókincsünket akár tizedrészére redukáljuk.

Induljunk hát el együtt a topkarrier útján, legyünk együtt trendik és sznobok! És kérem, senki ne vegyen komolyan! Szóval, én kérek elnézést.

A Tinta Könyvkiadónál megjelent Első magyar sznobszótár alapján konstruálta:

Farkas Jolán

(Cserháthalápy Halápy Gábor szerk.: *Első magyar sznobszótár*, Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2012.)

*A sznob szó az angol *s.nob.* rövidítésből (abbreviációból) származik: sine nobilitate (nemesség nélküli). Régen a cambridge-i egyetem közrendű hallgatóinak neve elé tett anyakönyvi bejegyzés. Az ilyen hallgatók igyekeztek előkelő diáktársaik életvitelét utánozni.

Buda eleste

Silky mosógél green power, balsam, color; Mizo Super Rudi Duó, Mini Kornspitz Bagett; Pizza Passionata bolognese, salami, prosciutto; Carte d'Or Sorbet; Kinder Pingui multipack; Lay's chips; Somersby Cider; Ermitage Brie tortasajt; Airwick FreshMatic légfrissítő utántöltő; Drei Wetter Taft hajlakk; Prémium sticks bacon; Soft Ice jégkrém; Actimel Powerfruit; Heinz Grill csomag; Kubu Play, Kubu Waterrr; Brise One Touch Mini spray triopack.

Minden héten vaskos reklámújságcsoportot találok a postládamban. Egy ilyen csomagból gyűjtöttem ki a fenti termékeket. Ezekből én még soha nem vettem. Két okból: vagy nem volt rá szükségem (pl. hajlakk), vagy egyszerűen nem értem, mit kínálnak nekem. Idegen nyelven nem beszélek, sajnos. De ha beszélnek is: nem várhatom el, hogy a saját hazámban anyanyelvemen, az ország hivatalos nyelvén szólítsanak meg, ha nekem (is) szól az üzenet? Naponta olvasható a sajtóban, hogy kisebbségek – köztük a határon túli magyarok – küzdenek azért, hogy anyanyelvükön beszélhessenek, hivatalos ügyeik intézésekor is lehessen az anyanyelvüket használni. De én Magyarországon magyarként a többséghez tartozom! Mégsem olvashatom a boltok kínálatát az anyanyelvemen? Ellenvetésként mondhatják, hogy a reklámújságok képeket is közölnek, abból kitalálhatom, mit takar az idegen megnevezés.

Igaz, de!

Egyrészt – bár szeretem a rejtvényeket – ha vásárolni szándékozom, ettől eltekintenek. Másrészt a középkorban volt arra szükség, hogy pl. a templomokban a képek mondják el az írni-olvasni nem tudó tömegeknek a bibliai eseményeket. En tudok írni, tudok olvasni. S a nyelv arra való, hogy segítségével a gondolatokat, információkat átadják egymásnak az emberek. Magyarországon magyaroknak magyarul.

Az idősebb korosztály egy része csak legyint, vagy dühöng, vagy egyszerűen eldobja a reklámújságot. A fiatalabbak jóval nagyobb arányban beszélnek idegen nyelven, főleg angolul. Tanulták az iskolában, és ragad rájuk a szinte kizárólag angol nyelvű könnyűzenéből is. Ők tehát értik ezeket a termékneveket, fel sem tűnik nekik, hogy a megnevezések legalább 25%-a nem magyar. Még is szokták ezt a helyzetet, hiszen évek óta ugyanez van, csak talán az arány változott. (Romlott.)

1541-ben a török katonák beszivárogtak Budára, s mikor már elég sokan voltak, elfoglalták, és a török birodalom részévé tették a magyar fővárost. A folytatást ismerjük.

Így szivárognak be mindennapi életünkbe az idegen megnevezések a filmek, a televízió, a sport, a szaknyelvek – és a reklámújságok segítségével. S ha mi jámborban túrjuk, sőt lelkesen átvesszük és használjuk is – mert ettől vagyunk korszerűek! –, nincs olyan messze az idő, és Buda újra elesik. De visszafoglalni még egyszer nem lehet!

Miklós Józsefné

A XX. Országos Ifjúsági Anyanyelvi Parlament határozatai

Ifjúsági tagozatunk minden évben megrendezi az országos ifjúsági anyanyelvi parlamentet, amelynek célja, hogy meghatározzuk jövő évi feladatainkat. Ezeket a vállalásokat az ún. határozati pontok rögzítik. Az elmúlt időszakban folyamatosan növekedett a pontok száma, ezért úgy döntöttünk: áttekintjük vállalásainkat, és újragondoljuk, hogy milyen feladatokat szeretne és tudna elvégezni az ifjúsági tagozat. Ennek eredménye lett a most következő 12 pont:

1. Szorgalmazzuk újabb fiatalok bevonását tagozatunkba, valamint javasoljuk helyi csoportok alakítását az országhatáron innen és túl.

2. Továbbra is megszervezzük hagyományos rendezvényeinket: a helyi csoportok évnitó tanácskozását, az országos ifjúsági anyanyelvi parlamentet, a helyi csoportok találkozóját és az országos ifjúsági anyanyelvi táborot. Kérjük csoportjainkat, hogy saját, helyi rendezvényeikkel csatlakozzanak az országos programokhoz.

3. Javasoljuk, hogy ifjúsági vezetőségünk vegye fel a kapcsolatot más szervezetekkel, intézményekkel az együttműködés érdekében (pl. A Magyar Nyelv Múzeuma, Nagycsaládosok Országos Egyesülete, Magyar Művészeti Akadémia).

4. Szorgalmazzuk a nemzedékek közötti kapcsolatokat formáinak kimunkálását, az együttműködés élénkítését (pl. anyanyelvi játékok, programok szervezése az óvodástól a nyugdíjas korig).

5. Vállaljuk, hogy az Anyanyelvpolók Szövetsége weboldalán kialakított médiatárba rendezvényeinkről kép- és videóanyagot

készítünk, és kérjük tagjainkat, hogy ezeket minden lehetséges fórumon (pl. közösségi oldalak) terjesszék.

6. Vállaljuk az Édes Anyanyelvünk folyóirat népszerűsítését, és kérjük a lap szerkesztőit, hogy továbbra is jelenhessen meg ifjúsági melléklet, valamint az arra érdemes írások a főszerkesztésben is helyet kaphassanak.

7. Kérjük az ASZ elnökségét, járuljon hozzá, hogy pályázatot írassunk ki a fiatalokat érintő és foglalkoztató anyanyelvi témákban.

8. Javasoljuk, alakítsunk egy pályázatfigyelő csoportot, amely folyamatosan figyeli a fiatalok és az ifjúsági tagozat munkáját érintő pályázatokat, és ezeket közlésezi fórumainkon.

9. Levelet írunk a közszolgálati médiumok (MTVA) vezetőinek, amelyben felajánljuk segítségünk korábbi (Nyelvtörz) és újabb anyanyelvi műsorok készítéséhez. Kérjük, járuljanak hozzá a magyar nyelv napja és a magyar nyelv hete népszerűsítéséhez.

10. Az ifjúsági tagozat elnökségi tagjai – az ASZ eredményesebb működése végett – juttassák el építő szándékú észrevételeiket az elnökségnek.

11. Kérjük a Kazinczy-díj Alapítvány kuratóriumát és az ASZ elnökségét, járuljon hozzá, hogy a Kazinczy-díj Alapítvány 50 éves évfordulójának tiszteletére rendezett gála anyagát elérhetővé teshessük tagjainknak.

12. Javasoljuk, hogy szervezzünk ún. tematikus éveket, amelyekben egy-egy kiemelt témához kapcsolódva jelöljük ki feladatainkat és rendezzük programjainkat.

Egy új társasjátékról

Márton Attila lézpedi tanító bácsi a nyári zsoboki táborba nem jött üres kézzel. Mint a jó tanítók, az előadást interaktívvá téve kis kvízkartyákat osztott ki, amelyeken kérdések szerepeltek, például, hogy mit jelent a csángóknál a *katrinca*, a *laska* vagy a *cintaram*. Rengeteg olyan ismeretlen szóval találkoztunk így, amelyeket mi nem használunk, de Csángóföldön, Moldvában ezek a kifejezések a mindennapok nyelvhasználatának részei. Márton Attila rövid kis bemutatójával nem ért véget a játék, rövidesen fény derült arra is, mik ezek a kartyák. A Naputánjáró csángó társasjáték dobozában lapultak, ahonnan aztán előkerült még egy játéktábla, több mint száz településkártya, néhány bábu, egy dobókocka és további rengeteg tudáskártya. Merthogy, mint megtudtuk, tudáskártyáknak hívják ezeket, és nemcsak csángó szavakkal, hanem kulturális, néprajzi és történelmi kérdésekkel is találkozhatunk, ha nekifogunk a játéknak.

A társasjáték során egy stilizált térképen előrelépegetve a településkártyák segítségével megismerkedhetünk a csángóföldi falvakkal, útközben ismereteket szerezhetünk a moldvai csángó szavakról, kultúráról, sőt előbukkannak a hiedelemvilág pozitív és negatív figurái is.

A játék azt szolgálja, hogy megismerjük a moldvai csángó kultúrát, amely ugyan kilométerben mérve távol van tőlünk, mégis hozzánk tartozik. Lépegetünk hát egymás felé. És ne csak a játék tábláján...

Muszka Ágnes

A Naputánjáró társasjáték megvásárolható a kiadótól, a Keresztyszülők a Moldvai Csángómagyarokért Egyesülettől. Bővebb információ: <http://keresztszulok.hu>

Anyanyelvápolók az interneten

Az internet számtalan lehetőséget kínál anyanyelvápoló tevékenységünk bemutatására, népszerűsítésére. Az ifjúsági tagozat élen jár ebben a munkában, hiszen már évek óta sikeresen üzemeltetjük, szerkesztjük az Anyanyelvápolók Szövetségének weboldalát (anyanyelvapolo.hu), amely hamarosan megújul, és bővebb tartalommal vár mindenkit.

Persze nem álltunk meg itt, igyekszünk az összes rendelkezésünkre álló eszközt bevetni. Több mint két éve indítottuk el Facebook-oldalunkat ([facebook.com/anyanyelvapolo](https://www.facebook.com/anyanyelvapolo)), ahol mindennap egy-két nyelvi érdekességet, programajánlót osztunk meg követőinkkel, akik már több mint ezren vannak. Emellett egy Facebook-csoportot ([facebook.com/groups/aszisz](https://www.facebook.com/groups/aszisz)) is létrehoztunk az ifjúsági tagoknak, hogy megoszthassuk egymással tapasztalatainkat, ötleteinket, ismerkedhessünk egymással. Ide is várunk minden fiatal jelentkezőt.

Tavaly ősszel elindítottuk videósatornánkat a YouTube videómegosztón (<http://youtube.com/anyanyelvapolo>). A Duna Tv Nyelvőrözőjét kiegészítve itt az elmúlt hónapok eseményeiről tudósítunk mozgóképes formában.

Jövőbeni terveink között szerepel még egy havonta megjelentetendő hírlevél, valamint egy ifjúsági levelezőlista elindítása is.

Ha tehát valaki közelebről szeretné megismerni tevékenységünket, bátran ajánljuk neki a fenti lehetőségeket.

Terjéki Tamás

REJTVÉNYROVAT

Köszönjük a Betűmozaik című rejtvényünkre küldött megfontolást. Örülünk annak, hogy a rejtvényből – ahogy az kedves leveleiből kiderült – családi szórakozás, órai anyanyelvi játék, szakköri vetélkedő is lett. A helyes megfejtés az alábbi: 1. barázdabillegető, 2. gondolatolvasó, 3. halhatatlanság, 4. keltetőállomás, 5. rágalomhadjárat, 6. virágkertészet.

A közel 50 megfejtő közül a sorsolás után a következők részesültek könyvjutalomban: Bán Roland, Komárom, Cseppeken Alexa, Ráckeresztúr, Darvainé Ilosvai Fanni, Eger, Kocsis Dávid, Vál, Váradi Dorottya, Komárom. Gratulálunk!

Idei rejtvényünk verses nyomolvasás, az irodalom felé fordítja figyelmünket.

A meghatározások alapján egy nagy magyar költő tizenkét versének címét keressék meg. Ha a verscímek első betűjegyét összeolvassák, egy újabb költemény címét kapják megfejtésül, természetesen ugyanattól a költőtől. Kérjük a 12+1 vers címét és költőjüket nevével. Bár nem a legismertebb verseket válogattuk ki, van köztük olyan „árulkodó”, amelyik elvezet a helyes megfejtéshez. Mindenképpen ellenőrizzék a megoldásukat, lapozzák fel a verseskötetet!

A meghatározások: 1. Fohászom, 2. Temetői nyughelyem, 3. Messziről, 4. Memória, 5. Romániai magyar városban (egy férfinév is van a címben), 6. A Temetői költője, 7. Hazámon, 8. Férfinév (egy magányos fagyosszent), 9. Énekeim, 10. Illúzióim, 11. Jósolat, 12. Költői napszak.

A megfejtéseket az alábbi címre kérjük: Jókai Mór Gimnázium, Parlando szakkör, 2900 Komárom, Tánicsics M. u. 32. A beküldési határidő: 2013. május 15.

Az ifjúsági szervezet programjai, 2013.

Április 5–7. Szép magyar beszéd verseny félországos döntő általános iskolásoknak, Kisújszállás

Április 11–13. Szép magyar beszéd verseny félországos döntő általános iskolásoknak, Balatonboglár

Április 19–21. Szép magyar beszéd verseny országos döntő középiskolásoknak, Kazinczy Ferenc Gimnázium, Győr

Április 27. Práter Anyanyelvi Nap, Baár-Madas Református Gimnázium, Budapest

Május 18. Beszélni nehéz! körök országos találkozója, Budapest

Május 25–26. Az ASZ helyi csoportjainak tanácskozása, Tahai

Július 1–6. Beszélni nehéz! körök vezetőinek továbbképző tábora, Cegléd

Július 15–21. V. Aranka György Anyanyelvi Tábor, Zsombok (Erdély)

Augusztus 11–18. XXI. Országos Ifjúsági Anyanyelvi Tábor, Miskolc

Szeptember 21. Az ASZ helyi csoportjainak évnitó tanácskozása, Budapest

Október 11–13. Édes anyanyelvünk országos nyelvhasználati verseny, Sátoraljaújhely

November 16. XXI. Országos Ifjúsági Anyanyelvi Parlament, Budapest

Édes Anyanyelvünk ifjúsági melléklet, 2013. április

Az Anyanyelvápolók Szövetsége Ifjúsági Szervezetének hírlevelét **Kerekes Barnabás** szerkesztette.

Cím: 1053 Budapest, Károlyi M. u. 16.

Villámposta: posta@anyanyelvapolo.hu